

Virolahden Lapurin hyllyn ajoitus ja yhteys paikalliseen asutushistoriaan

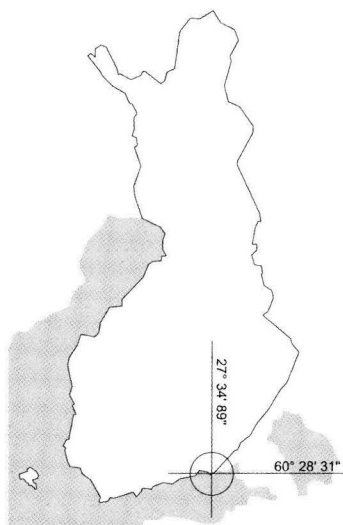
Lapurin hylky on todennäköisesti Suomen tunnetuin hylky niin tutkijoiden kuin harrastajienkin keskuudessa. Sen pohjalta on tehty lukuisia replikoita sekä Suomessa että ulkomailla. 1970-luvun tutkimuksissa hylky ajoitettiin viikinkiaikaiseksi. 1990-luvulla hylkyä tutkittiin uudelleen ja siitä otettiin uusia ajoitusnäytteitä. Tulosten myötä hyllyn ajoitus siirtyi keskiaikaan.

Hyllyn ajoitustuloksia ei ole aiemmin käsitelty kokonaisuudessaan, ja siksi hyllyn ajoitus esitetään eri lähteissä hyvin vaihtelevalla tavalla. Tämän artikkelin ensimmäisenä tavoitteena on tarkentaa hyllyn ajoitusta radiohiiliajoitusten kalibroinnin ja yhdistelmäajoituksen avulla. Toisena tavoitteena on hyllyn liittäminen osaksi löytöalueen historiaa. Aiemmin hylky liitettiin itäisen Suomenlahden saariston viikinkiaikaisten hautojen kanssa viikinkien idäntien yhteyteen. Hyllyn ajoituksen siirryttyä keskiajalle muu tutkimus ei ole reagoinut muutokseen, ja hylky on jäänyt vain yksinäiseksi keskiaikaiseksi laivalöydöksi itäiseltä Suomenlahdelta. Artikkelissa käyn läpi hylkyyn liittyvän aineiston ja aikaisemman tutkimuksen sekä yritän selvittää, mihin kontekstiin se luontevimmin liittyisi. Käsitelen myös hyllyn mahdollista alkuperää ja käyttöä.

Tutkimushistoria ja muutokset ajoituksessa

Vuonna 1974 urheilusukeltaja Manu Törönen löysi itäisellä Suomenlahdella sijaitsevalta Virolahdelta (*kuva 1*), Lapurin saaren ja Siikasaaren välisestä salmesta keskiaikaisen keraamisen astian. Seuraavana vuonna hän löysi samasta salmesta hyllyn, jonka keskellä oli kivikasa. Hyllyn vierestä löytyi lisäksi toinen keskiaikainen keraaminen astia (Alopaus 1985:117; Törönen 1976; 2002:49). Hyllyn ja paikalta edellisessä vuonna löydetyn astian välimatka oli lähes 300 metriä (Törönen 1976; Manu Törönen, suullinen tiedonanto 13.1.2006). Museoviraston Merihistorian toimisto teki paikalla ensimmäiset sukellustutkimukset vuonna 1977. Tuolloin paikalla todettiin olevan kevytrakenteisen laivan hylky, joka ajoitettiin viikinkiaikaiseksi siitä nostetun pohjatukin muodon perusteella (Alopaus 1985:117–118).

Hyllyn ajoittumista viikinkiaikaan tukivat myös vuonna 1978 aluksen puurakenteesta ja varsinkin tilkkeenä käytetystä lehmän karvasta tehdyt radiohiiliajoitukset. Radiohiiliajoituksen ja yksittäisen viikinkiaikaan viittaavan rakenneosan sekä aluksen kevyen rakenteen perusteella hylky yhdistettiin viikinkien idäntiehen (Alopaus 1985; 1988). Virolahden Venäjälle luovutetulla alueella sijaitsee kaksi tutkittua hautaa. Pitkäpaaden saariston Essaaren viikinkiaikaista esineistöä sisältänyt röykkiöhauta (Tallgren 1918:20–24) ja Orslahden lähes löydötön kumpuhauta (Kivikoski 1940:8–9) yhdessä

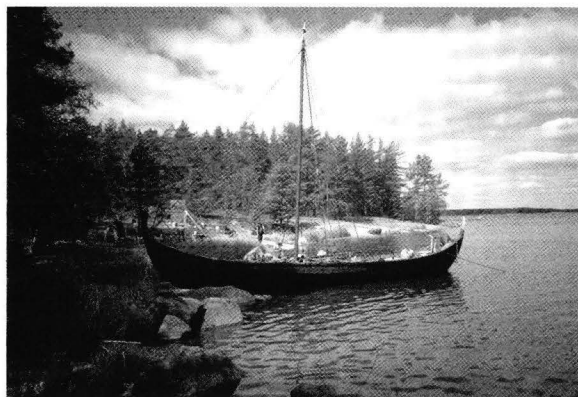
Kuva 1. Lapurin salmen ja hylyn sijainti. Kohde sijaitsee itäisellä Suomenlahdella alle kymmenen kilometrin päässä Venäjän rajasta. Koordinaatit on ilmoitettu EUREF-FIN järjestelmässä

Fig 1. The location of Lapuri sound and the wreck. The site is in the eastern part of the Gulf of Finland less than ten kilometres from the Finnish-Russian border. The coordinates are given according to the EUREF-FIN system.

viikinkiajalle ajoittuvan hyllyn kanssa riittävät todistamaan viikinkien idäntien kulkeneen myös Suomen rannikkoa pitkin (Miettinen 1988:101–106). Hylky mainitaan useissa kirjoituksissa viikinkialuksena 1990-luvun alkuun saakka, jolloin hyllyn kaivaus- ja dokumentointitutkimuksia jatkettiin (edellä viitattujen lisäksi Edgren 1993:218; 1995a:63, loppuviite 6; Eenilä 1991:50; Halme 1984:138; 1985:54; Päiviö 1988:41; ks. myös Vilkuna 1999). Tässä vaiheessa hyllyn ajallinen konteksti oli viikinkiaika ja alueellinen löytöyhteys suotuisa luonnonsatama viikinkien idäntien varrella (kuva 2).

Vuosina 1992 ja 1993 Merimuseo suoritti vedenalaisia tutkimuksia hyllyssä ja sen lähiympäristössä (Hölttä 1992; 1993b). Vuonna 1992 tutkimuksiin liittyi myös Helsingin yliopiston arkeologian opiskelijoiden ainejärjestön Fibulan suorittama Lapurin ja sen lähiympäristön maa-alueiden arkeologinen inventointi (Hölttä & Peltonen 1992), jossa ei kuitenkaan löydetty selkeästi hyllyn kanssa samaan aikaan ajoittuvia rakenteita tai löytöjä. 1990-luvun alun vedenalaiset tutkimukset toivat lisätietoa hyllyn rakenteesta ja uusia löytöjä hyllyn yhteydestä: kolme kiilleliuskeista hiokiniveä, kuparikattila ja todennäköisesti saman kuparikattilan fragmentteja sekä laivan tilkkeenä käytettyä huovutettua villakangasta (Hölttä 1992; 1993a; 1993b; Maaranen 1993; ks. myös Alopaeus 1995:134). Uudet tarkemmat tiedot laivan rakenneosista osoittivat, ettei laivan rakenne ollutkaan enää kaikilta osin yhtenevä skandinaavisten viikinkiaikaisten alusten kanssa (Alopaeus 1995:129–130; Hölttä 1993a:8–9). Niinpä 1992–1993 kenttätutkimuksista vastannut Maria Hölttä katsoi aluksen omaksi alustyyppikseen myöhäisrautakautisten ja varhaiskeskiaikaisten alusten joukossa (Hölttä 1993a:9; vrt. Alopaeus 1995).

Vuoden 1992 kenttätutkimuksissa hyllyn reunalautojen välistä otetun villaisen tilkekan kaan vuonna 1994 valmistunut radiohiiliajoitus viittaa selkeästi keskiaikaan (Hel-3379, ks. taulukko 1). Viimeisimmässä pelkästään Lapurin hylkyä käsitelleessä artikkelissa hyllyn ensimmäisistä tutkimuksista vastannut Harry Alopaeus (1995) pitää hylkyä kuitenkin yhä viikinkiaikaisena. Alopaeus toteaa hyllyn eroavan rakenteellisesti skandinaavisista viikinkiaikaisista laivoista, mutta pitäytyy vuonna 1978 lehmän karvasta tehdyssä ajoituksessa (Hel-1030, ks. taulukko 1). Hän hylkää viimeisimmän tuolloin käytettävissä olleen, vuonna 1994 tehdyn radiohiiliajoituksen (Hel-3379) liian

Kuva 2. Lapurin hyllyn pohjalta tehty replika ”Heimlösa Rus” rantautuneena Lapurin rantaan hyllyn löytöpaikan läheisyyteen. Kuva Fredrik Koivusalo 2001.

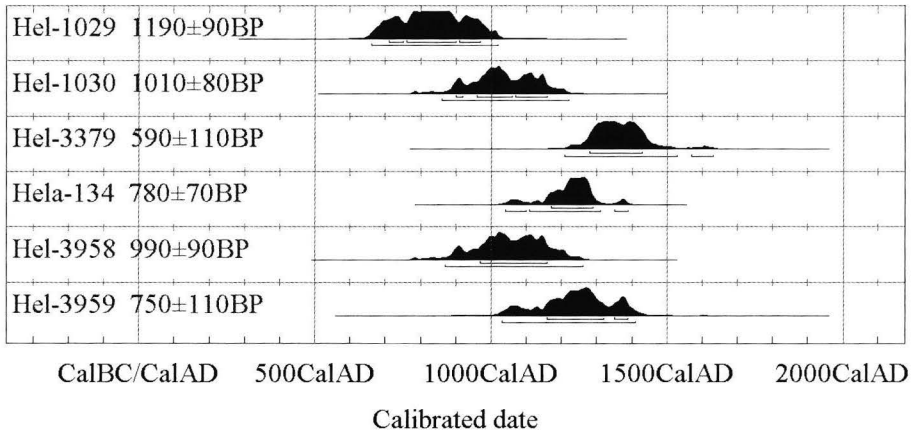
Fig. 2. The “Heimlösa Rus”, a replica of the Lapuri wreck, on the shore of Lapuri island near the site of the wreck. Photo: Fredrik Koivusalo 2001.

Taulukko 1. Lapurin hyllyn radiohiiliajoitukset.

Ajoitus	Ajoitus- vuosi	Aines	BP	AD cal (1 sigma, 68.2 % todennäköisyys)
Hel-1029	1978	puuta (tammilautaa)	1190 ± 90	710 - 750 (8.8%)
				760 - 900 (47.0%)
				910 - 970 (12.4%)
Hel-1030	1978	lehmän karvoja	1010 ± 80	900 - 920 (4.2%)
				960 - 1060 (37.4%)
				1070 - 1160 (26.6%)
Hel-3379	1994	kangasnäyte (villaa)	590 ± 110	1280 - 1430 (68.2%)
Hela-134	1997	kangasnäyte (villaa)	780 ± 70	1170 - 1290 (68.2%)
Hel-3958	1997	puuta (tammikaari)	990 ± 90	970 - 1160 (68.2%)
Hel-3959	1997	rivenäyte	750 ± 110	1160 - 1320 (58.2%)

nuorena, epäillen keskiaikaisen ajoitustuloksen johtuvan ajoituksessa käytetyn näytteen kontaminoitumisesta (Alopaeus 1995:128).

Vuoden 1992 tutkimuksissa suoritettiin myös säteittäinen vedenalainen inventointi sekä hyllyn ympäristössä että ensimmäisen salmesta löydetyn protokivisavikeraamisen astian löytöalueella. Pohjainventoinneissa löydettiin kolme keraamista astiaa. Heikki Hyvösen suullisen tiedonannon mukaan yksi on alkuperältään hollantilainen tai saksalainen ruukku ja kaksi punasavikeraamista astiaa ovat joko suomalaisia tai ruotsalaisia. Uusien keramiikkalöytöjen on katsottu ajoittuvan 1700- ja 1800-luvuille (Hölttä 1992:22–23). Paikalta löydettyyn keramiikka-aineistoon palataan tuonnempana löytöaineistoa käsittelevässä luvussa. 1990-luvun uusien keramiikkalöytöjen ja 1970-luvulla löytyneiden kahden keskiaikaisen reiniläisen keramiikka-astian perusteella Lapurin salmi osoitettiin pitkään käytössä olleeksi satamapaikaksi, jonka käyttö on jatkunut viikinkiajalta aina tähän päivään (Hölttä 1993a:9; Miettinen 1998:112; ks. myös Alopaeus 1988:21; 1995:127).

Kuva 3. Lapurin hyllyn radiohiiliajoitukset kalibroituina.

Fig. 3. Calibrated radiocarbon dates of the Lapuri wreck.

Vuosien 1992 ja 1993 tutkimusten analysointi on jäänyt kesken tutkimuksesta vastaavan henkilön siirtyttyä pois arkeologian alalta. Hyllyn ajoitus on kuitenkin jäänyt vaivaamaan tutkijoita. Vuonna 1997 hyllystä ajoitettiin kolme uutta radiohiilinäytettä (Hela-134, Hel-3958 ja -3959), joista ensimmäinen tehtiin tilkkeenä käytetystä villakankaasta, toinen tilkkeenä käytetystä riveestä ja kolmas tammenoksasta tehdystä kaaren osasta.

Radiohiiliajoitusten ongelmat

Kaikkiaan hyllyn radiohiiliajoitukset kattavat ajan 700-luvun puolivälistä 1300-luvun lopulle (taulukko 1, kuva 3). Koska radiohiiliajoitusten hajonta on suuri, hyllystä otettiin vuonna 1998 puunäyte dendrokronologista ajoitusta varten. Näyte todettiin kitukasvuiseksi tammeksi, mikä vaikeuttaa lustojen mittausta ja siten myös ajoitusta. Lisäksi ongelmana oli aluksi myös lustoajoituksessa tarvittavan referenssiaineiston niukkuus (Zetterberg 2000; 2003). Kuitenkin Lapurin hyllystä otetun näytteen lustot saatiin keväällä 2004 sopimaan ”hämmästyttävän hyvin” yhteen Turun linnan vierestä löytyneen, radiohiiliajoituksella 1200-luvulle ajoitetun, tammisen hyllyn lustonäytteen kanssa (Zetterberg 2004). Kuinka luotettavasti lustot on saatu sidottua toisiinsa, ja mikä on tarkempi Lapurin hyllyn dendrokronologinen ajoitus, ei kuitenkaan selviä Museoviraston meriarkeologian yksikön arkistomateriaaleista.

Hyllystä otettujen radiohiili-ikäien mediaanien haitari 1190–590 BP (taulukko 1) on niin suuri, ettei sitä voi selittää hyllyssä havaittujen korjausten (Alopaeus 1995:130; Hölttä 1993b:17–19) aiheuttamaksi. Ajoitusten hajonta 600 vuoden välille selittyy ennemmin ajoitettujen materiaalien – tammen ja eläinten karvojen – ikäerojen kautta. Hyllyn kahden puurakenteesta otetun radiohiiliajoituksen mediaanien ero on 200 vuotta. Vanhempi ajoitus on otettu tammilaudasta vuosirenkasta välittämättä ja nuorempi tammen oksasta tehdystä kaaresta. Ero ei ole yllättävä, sillä pitkäikäisen ja hidaskasvuisen tammen rungon ja oksien ikäerot voivat olla huomattavasti suurempiakin.

Tilkeajoitukset ovat puuaineksesta tehtyjä ajoituksia tarkempia ja siten koko hylyn ajoituksen osalta tärkeässä asemassa. Tilkeajoituksia on yhteensä neljä. Vanhin niistä, lehmän karvasta tehty ajoitus (Hel-1030) eroaa kolmesta nuoremmasta tilkeajoituksesta, joiden radiohiili-ikien mediaanit ajoittuvat alle 200 vuoden ikähaarukkaan. Onko mahdollista, että tilkkeenä käytetty lehmän karva olisi muuta tilkeainesta kahdesta yli neljäänsataan vuotta vanhempaa? Ajoituisten keskinäiset erot tuntuvat suurilta, sillä puulaivan käyttöikä lasketaan ennemmin kymmenissä kuin sadoissa vuosissa. Joka tapauksessa lehmän karvasta tehty ajoitus on radiohiili-ialtään aluksen vanhin tilkeajoitus. Se on jopa hieman vanhempi kuin aluksen tammen oksasta tehdyn kaaren ajoitus. Tämä vaikuttaa epäilyttävältä, sillä puuaineksen ajoitukset ovat yleisesti satoja vuosia vanhempia kuin radiohiiliajoituksessa iänmäärittelykseltään huomattavasti tarkempien materiaalien kuten siementen tai karvojen ajoitukset (esim. Carpelan & Kankainen 1990; Carpelan *et al.* 1996). Kun kyseinen lehmän karvoista tehty ajoitus (Hel-1030) on myös silmiinpistävästi muita tilkeajoituksia vanhempi, vaikuttaa nykyisten ajoitustulosten perusteella luontevimmalta selitykseltä poikkeavaan tulokseen jokin ajoituksessa tai näytteen käsittelyssä tapahtunut virhe¹. On syytä muistuttaa, että juuri tämä ajoitus oli keskeisin peruste kun hylky ajoitettiin viikinkiaikaiseksi (Alopaeus 1985:120; 1995:128).

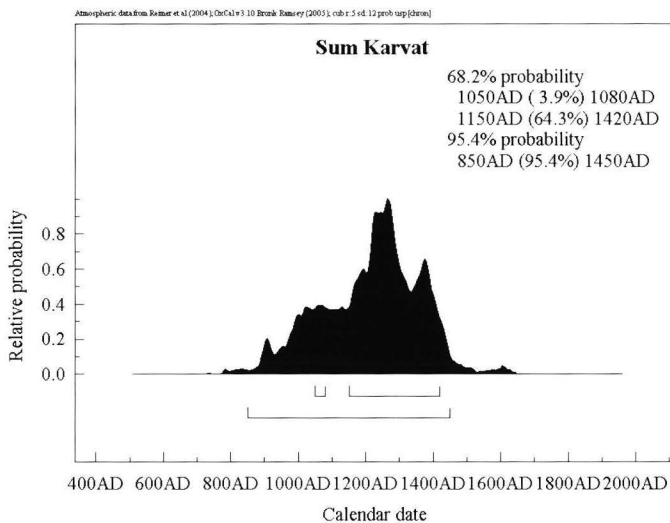
Lapurin hylyn kaikkia radiohiiliajoituksia ei ole aiemmin käsitelty julkaisuissa yksityiskohtaisesti. Uusia ajoitustuloksia on käytetty lähinnä yleisesityksissä. Vuonna 1998 julkaistussa Kymenlaakson esihistoriassa hylyn todetaan viimeisimpien (1997) radiohiiliajoitusten perusteella ajoittuvan ennemmin 1200- kuin 900-luvulle (Miettinen 1998:111). Vuonna 2003 julkaistussa Viipurin läänin historian ensimmäisessä osassa hylky on ajoitettu 1300-luvulle nuorimman radiohiiliajoituksen mediaanin perusteella (Uino 2003:358). Vaikka hylyn ajoitustuloksia ei ole kunnollisesti julkaistu,² uusimmat tulokset näyttävät olevan hyvin tiedeyhteisön tiedossa (esim. Alvik & Haggrén 2003:24; Gaimster 2000:240; Jokipii 2002:73; Korpela 2005:322, viite 226). Esimerkiksi viikinkien idäntietä ja Suomen viikinkiaikaa käsittelevässä kansainvälisessä artikkelissa vuodelta 2000 Lapurin hylkyä ei mainita sanallakaan (Edgren 2000). 1990-luvun loppupuolella tehtyjen ajoitusten perusteella hylky on näin ollen siirretty aiemmasta viikinkien idäntien kontekstista keskiajalle. Popularisoivissa esityksissä Lapurin hylky tosin elää yhä viikinkialuksena. Hylyn pohjalta on tehty eri maissa useita ”viikinkilaivoja”, joista viimeisin, Helga-niminen alus laskettiin vesille Vehmaalla vuonna 2005 (Herrala 2005).

Lapurin hylyn radiohiiliajoitusten kalibrointi ja yhdistäminen

Aluksen ajoituksen kannalta tammen ajoittaminen ei anna kuin aikarajan, jonka jälkeen rakentaminen on ollut mahdollista. Hylyn käyttöajan arvioimisen kannalta tärkeimpiä ovatkin aluksen tilkkeistä tehdyt ajoitukset. Vaikka myös nämä ovat vain *terminus post quem* -ajoituksia, ne ovat tarkempia kuin pitkäikäisestä kitukasvuisesta tammesta saatavat radiohiiliajoitukset. Siksi ajoitustuloksia yhdistettäessä on

¹ Ajoituksen (Hel-1030) muita tilkeajoituksia vanhempaa ikää ei voida selittää ainakaan suoraan aluksen käsittelyssä käytetyn tervan aiheuttamaksi. Terva on poistettu kyseisestä näytteestä ennen ajoitusta näytteen preparointivaiheessa (Högne Jungner, suullinen tiedonanto 7.2.2006)

² En laske tähän mukaan Helsingin yliopiston ajoituslaboratorion julkaisusarjaa *Radiocarbon dates*, jossa hylyn ajoitustulokset on vain listattu ilman pohdintaa tulosten luotettavuudesta.

Kuva 4. Lapurin hyllyn tilkeajoitusten yhdistelmäajoitus sum-menetelmällä. Mukana kaikki tilkeajoitukset (Hel-1030, Hel-3379, Hela-134 ja Hel-3959).

Fig. 4. Combined dating of the dates obtained for the caulking of the Lapuri wreck using the sum method. All the caulking dates (Hel-1030, Hel-3379, Hela-134 and Hel-3959) are included.

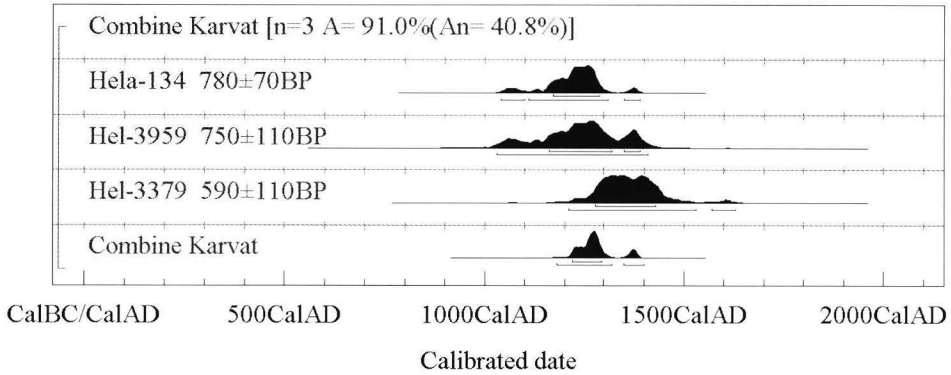
jätetty pois tammisten rakenneseosien todennäköisesti liian vanhoja ikäyksiä antavat ajoitukset. Jäljelle jäävät neljä tilkenäytettä ajoittuvat mediaaneiltaan välille 1010–590 BP.

Radiohiiliajoitusten yhdistämisessä voidaan käyttää useita erilaisia menetelmiä. Yleisin menetelmä esimerkiksi tietyn keramiikkatyyppin yksittäisten kalibroitujen ajoitusten yhdistämiseen on todennäköisyyksien yhteen laskeminen (esim. Asplund 2004) (OxCal-ohjelmassa *Sum*), joka antaa tasaisesti painotetun keskiarvostetun jakauman eikä pienennä virhemarginaaleja. Hylky on kuitenkin yksi suhteellisen lyhytikäinen konteksti, mikä mahdollistaa radiohiiliajoitusten yhdistämisen tavalla, jossa ajoitusten virhemarginaali pienenee (OxCal-ohjelmassa *Combine*) (Bowman 1995:60). Kyseinen menettely edellyttää kuitenkin ajoituksilta riittävää yhteneväisyyttä, mikä on testattavissa tilastollisesti chi-squared -testillä. Seuraavaksi esitellään hyllyn tilkeajoitusten yhdistämistä sekä *sum*- että *combine*-menetelmillä. Kalibroinnit on tehty OxCal 3.10-ohjelmalla (© Christopher Bronk Ramsey 2005).

Yhdistettynä *sum*-menetelmällä tilkkeistä tehdyt ajoitukset ajoittuvat 64,3 %:n todennäköisyydellä välille 1150–1420 calAD (kuva 4). Yhdistämällä tilkemateriaalien ajoitukset *combine*-menetelmällä virhemarginaali saadaan pienemmäksi ja todennäköisintä ajoitusta tarkemmaksi. Kaikkien neljän tilkeainesajoituksen yhteneväisyys ei kuitenkaan ollut riittävä tilastollisesti luotettavaan yhdistämiseen.³ Tilastollisen poikkeavuuden ja edellä perustellun todennäköisen ajoitustuloksen epäluotettavuuden takia vanhin lehmän karvasta tehty tilkeajoitus (Hel-1030) jätettiin pois lopullisesta yhdistelmäajoituksesta. Kolme nuorinta tilkeainesajoitusta olivat tilastollisesti riittävän lähellä toisiaan *combine*-menetelmällä tehtävää yhdistämistä varten: tällöin hyllyn ajoitus asettuu 68,2 %:n varmuudella aikavälille 1220–1295 calAD (kuvat 5 ja 6).

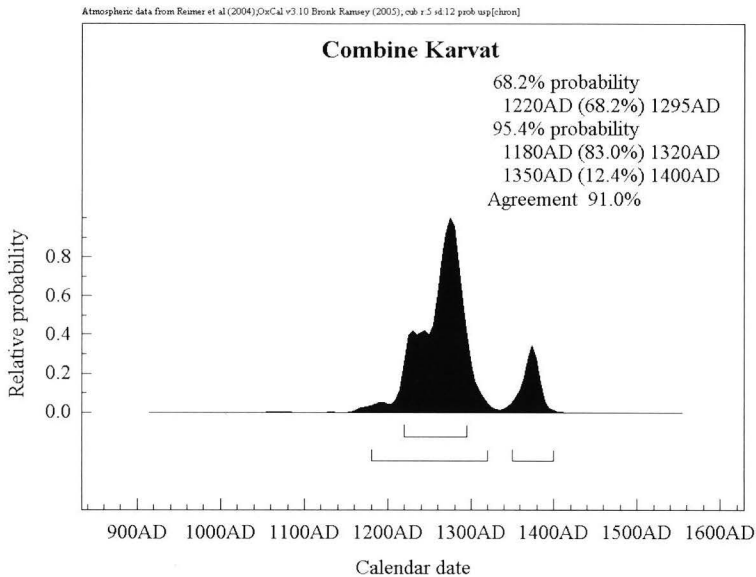
³ Kaikkien tilkeajoitusten yhdistelmäajoitus [Ajoitusten määrä (n) = 4, Yhteneväisyysindeksi (A) = 22,0 % (pienin yhteneväisyysindeksin sallittu arvo (An) = 35,4%)] antoi 60,2 %:n todennäköisyydellä ajoituksen välille 1205–1265 calAD. Tulos ei ole kuitenkaan tilastollisesti luotettava.

Atmospheric data from Reimer et al (2004),OxCal v3.10 Bronk Ramsey (2005), cub r 5 sd 12 prob usp[chron]

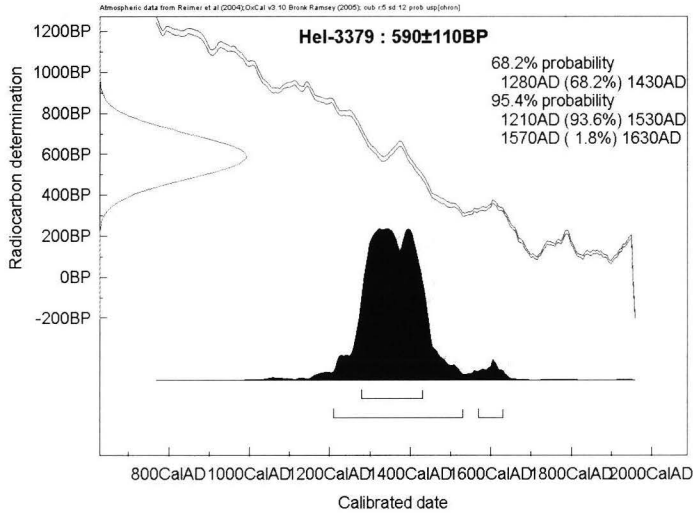
Kuva 5. Lapurin hyllyn kolmen nuorimman tilkeajoituksen yhdistelmäajoitus combine-menetelmällä. Ajoitustulokset ovat riittävän yhteneviä yhdistelmäajoitukseen.

Fig. 5. The combination of the three youngest dates for caulking from the Lapuri wreck using the combine method. The results are sufficiently convergent for a combined dating.

Kuva 6. Hyllyn kolmen nuorimman tilkeajoituksen yhdistelmäajoitus combine-menetelmällä ajoittaa Lapurin hyllyn aikavälille 1220–1295 calAD (1 sigma, 68,2%). Mukana tilkeajoitukset Hel-3379, Hela-134 ja Hel-3959.

Fig. 6. The combined dating of the three youngest dates for caulking from the wreck using the so-called combine method places the Lapuri wreck in the period 1220–1295 calAD (1 sigma, 68.2%). The caulking dates Hel-3379, Hela-134 and Hel-3959 are considered.

Kuva 7. Lapurin hyllyn nuorin tilkeajoitus (Hel-3379) mahdollistaa hyllyn ajoittamisen yhtälailla 1300-luvun puolelle.

Fig. 7. The youngest caulking date from Lapuri wreck (Hel-3379) also makes it possible to date the vessel to the 14th century.

Ajoitusten yhdistämisessä on vaikeutensa. Tammisista rakenteista otettujen, aluksen käytön kannalta liian vanhoja ikäyksiä antavien ajoitusten jättäminen pois on perusteltua. Vanhimman lehmänkarvaisen tilkeaineen tapauksessa ajoitustuloksen jättäminen syrjään on myös perusteltua tilastollisen poikkeavuuden ja todennäköisen kontaminaation takia. Joka tapauksessa tilkeaineen radiohiiliajoitusten ja mahdollisesti myös dendrokronologisen ajoituksen perusteella hyllyn käyttöajaksi tulee löyhästi 1200-luku, painottuen kuitenkin voimakkaasti 1200-luvun jälkipuoliskolle ja erityisesti vuosisadan viimeiselle neljännekselle.

Nuorimmalla tilkekankaan ajoituksella (Hel-3379, kuva 7) on tärkeä osa määriteltäessä laivan käytön viimeisiä vaiheita. Mikäli tämä kangasajoitus on luotettava, laivan käyttö on päättynyt aikaisintaan 1280-luvulla (1 sigma). Hyllyn rakenteen vertailusta keskiaikaisiin aluksiin ei ole olemassa julkaistua tietoa, mutta Museoviraston meriarkeologisen yksikön tutkijan Stefan Wessmanin mukaan alus sopii myös rakenteeltaan 1200-luvun lopun ajoituksiin (suullinen tiedonanto 17.5.2005). Myös hyllyn yhteydestä löydetyn keramiikan ajoitus tukee hyllyn ajoitusta 1200-luvun lopulle.

Hyllyn ja Lapurin salmen löytöaineisto

1970-luvulla Lapurin salmesta löydettyt reiniläiset keramiikka-astiat ajoitettiin tutkimuksessa keskiajalta 1600-luvulle (Alopaeus 1985:117), 1400-luvulle (Miettinen 1998:112) tai 1400- ja 1700-luvuille (Hölttä 1993a:9).⁴ Astioiden ajoitus muuttui kuitenkin 1990-luvun lopulla, kun saksalaiseen kivilavakeramiikkaan perehtynyt englantilainen

⁴ Vuonna 1975 tehdyssä ensimmäisen protokivilavikeraamisen astian (H74113) löytöilmoituksessa astian ajoitukseksi on alun perin annettu aikaväli 1200–1400, joka on myöhemmin vedetty yli ja korjattu kirjoittamalla viereen ajoitukseksi 1400–1600-luvut (Alopaeus 1975).

tutkija David Gaimster määrittä ne reiniläiseksi protokivisavikeramiikaksi, joka ajoittuu 1200-luvun loppupuoliskolle (n. 1265–1300) (Gaimster 1998; 2000:239-240). Aiempi tutkimus piti virheellisesti ajoitettua hylkyä ja protokivisavikeraamisia astioita ajallisesti toisistaan erillisinä ilmiöinä. Gaimster on tietoinen myös hyllyn viimeisimmistä luonnontieteellisistä ajoituksista ja liittää kivisavikeraamiset astiat hyllyn yhteyteen – astiat ovat olleet osa sen lastia (Gaimster 2000:240). Tämä on virheellinen tulkinta, sillä vain toinen astioista, hyllyn yhteydestä hyllyn kanssa samana vuonna löydetty, on selkeästi tulkittavissa hyllyn lastiksi. Ensimmäisenä löydetty kivisavikeraaminen astia, kannun pohjapala,⁵ löytyi vuotta ennen itse hylkyä samasta salmesta miltei 300 metrin päästä hylystä itään (*kuva 12*) (Törönen 1976; löytäjä Manu Törösen suullinen tiedonanto 13.1.2006). Toinen protokivisavikeraamisista astioista, myöskin kannu,⁶ löytyi ”hyllyn päältä” (Törönen 2002:49; ks. myös Alopaeus 1985:117). Astia oli kolmen metrin päästä hyllyn painolastina toimineesta kivikasasta hylkyyn kuuluneiden laudankappaleiden päällä (Alopaeus 1985:117). Ilmaus ”hyllyn päältä” kuvaa hyvin hyllyn tutkimuksen alkuvaiheen tilannetta, jossa oletetun viikinkialuksen ja oletetun myöhäiskeskiaikaisen astian ajallinen ero tuntui niin suurelta, ettei niitä voitu pitää samaan yhteyteen kuuluvina.

Muu hyllyn yhteydestä talteen saatu löytöaineisto koostuu kolmesta kiilleliuskeisesta hioimesta⁷ ja yhdestä kuparikattilasta⁸ sekä oletettavasti saman kuparikattilan fragmenteista (*kuva 8b*) (Hölttä 1993b:9). Hylystä löytyneet hioimet ovat olleet käytössä, joten kauppatavarana niitä ei voi pitää. Hyllyn yhteydestä löydettiin myös tunnistamattomia puuesineitä (Alopaeus 1995:134). Lisäksi hyllyn ympäristön vedenalaisessa säteittäisinventoinnissa löydettiin lasittamattoman saviastian pohja-kylkypala (*kuva 8b*),⁹ joka edesmenneen historiallisen ajan keramiikkaan erikoistuneen tutkijan Heikki Hyvösen suullisen tiedonannon mukaan ajoittuu 1700- tai 1800-luvulle ja on alkuperältään hollantilainen tai saksalainen (Hölttä 1992:23). Astiaa kuvataan karkeasti tehdyksi, koristelemattomaksi ruoansäilytysastiaksi (*ibid.*). Astian aiempi ajoitus ja määrittely ovat kuitenkin vääriä. Se vertautuu ennemminkin slaavilaiseen luoteisvenäläiseen kääntöpyörällä valmistettuun keramiikkaan (Tvauri 1997; 2005) tai ns. Itämeren keramiikkaan, johon kuuluu Itämeren ympäristössä slaavilaisalueiden ulkopuolella valmistettu slaavilaisvaikutteinen keramiikka (Roslund 2001:54).

Kyseinen astia on valmistettu kääntöpyörällä. Sen kylki on tasapaksu (6,5 mm) ja savimassa on tiivistä, hienoa ja tasalaatuista. Sekoitteena on käytetty hienoa hiekkaa ja vähäisessä määrin kivimurskaa. Astian savimassan väri on kellertävän vaaleanharmaa, ja poltto on tasaisen hyvälaatuista myös astian sisällä. Sekä sisä- että ulkopinnoilla on käytöstä kertovia tummumia. Astia on tasapohjainen ja olan kohdalta sisäänpäin kallistuva. Sen pohjasta on säilynyt likimain puolet ja kyljestä on säilynyt pohjasta olkaan saakka noin kolmannes. Astian reunaa ei ole säilynyt lainkaan eikä säilyneissä osissa koristelua, mikä vaikeuttaa astiatyyppin ja ajoituksen määrittelyä.

⁵ H74113, Kansallismuseo, historialliset kokoelmat, Helsinki.

⁶ Esine nro 0676:001, Suomen merimuseon kokoelmat, Helsinki

⁷ Vuonna 1992 löydetty hioin (esine nro 02592:007) ja vuonna 1993 löydetty kaksi hiointa (esineet nro 01393:006 ja 007). Suomen merimuseon kokoelmat, Helsinki.

⁸ Esine nro 01393:005, Suomen merimuseon kokoelmat, Helsinki

⁹ Esine nro 02592:020, Suomen merimuseon kokoelmat, Helsinki. Vuonna 1992 nostetut astiat olivat päätyneet kadoksiin merimuseon varastossa henkilöstövaihdoksien seurauksena. Esineet 02592:020 ja 022 löydettiin uudestaan merimuseon varastosta löytöjen luettelointivaiheessa otettujen valokuvien avulla tammiukuussa 2006.

Kuva 8a. Protokivisavikeraaminen kannun pohjapala (H74113) on Lapurin luonnonsataman ensimmäinen löytö. Se löydettiin Lapurin salmen itäisestä lahdelmasta vuonna 1974. (Kuva Markku Haverinen/Museovirasto).

Fig. 8a. The base of proto-stoneware vessel (H74113) was the first find from Lapuri natural harbour. It was found in the east cove of Lapuri sound in 1974. (Photo Markku Haverinen/National Board of Antiquities).

Kuva 8b. Lapurin luonnonsatamasta löydettyä esineistöä. Vasemmalla punasavikeraaminen ruukku (SMM02592:022) itäisestä lahdelmasta. Muut kuvan esineet on löydetty Lapurin hyllystä ja sen välittömästä läheisyydestä. Keskellä on slaavilainen tai slaavilaisvaikutteinen keraaminen astia (SMM02592:020) ja oikealla protokivisavikeraaminen kannu (SMM0676:001). Etualalla on vuoden 1993 tutkimuksissa hyllystä löydetty hioimet ((SMM01393:006 ja :007), joista pitempi on 31,5 cm pitkä (SMM01393:007). (Kuva Markku Haverinen/Museovirasto).

Fig. 8b. Finds from Lapuri natural harbour. On the left is the red clay vessel (SMM02592:022) discovered in the eastern cove of Lapuri sound. The other objects have been found in connection with the wreck: a base-wall sherd of Slavic ceramics or so called Baltic ceramics of Slavic influence (SMM02592:020) and on the right a proto-stoneware jug (SMM0676:001). The two whetstones were discovered in the wreck in 1993 (SMM01393:006 and :007). The length of the larger one is 31.5 cm. (Photo Markku Haverinen/National Board of Antiquities).

Astian pohjan halkaisija on 15 cm, mikä on suuri verrattaessa yleisesti kääntöpyörällä valmistettuihin slaavilaisiin ja slaavilaisvaikutteisiin astioihin, joiden pohjan halkaisija on yleensä lähempänä 10 cm:ä (ks. Brorsson 2005:61; Tvauri 1997; 2005). Ruotsista löydetyn Itämeren keramiikan piiristä tosin tunnetaan myös suurempia astioita. Upplannin alueelta tunnetaan Itämeren keramiikkaan kuuluvia astioita, joiden pohjan halkaisija on 16 cm tienoilla ja yksittäinen astia, jonka pohjan halkaisija on jopa 26 cm (Roslund 2001:491–494, Katalogbild 87–91).

Hylyn vierestä löytyneelle astialle löytyy vertailukohtia keskiaikaisen Itämeren keramiikan piiristä. Astian muodon, koon, seinämän paksuuden, valmistustekniikan, hyvän polton ja sekoitteiden puolesta astia rinnastuu hyvin keskiaikaiseen, tyypiltään heterogeeniseen Itämeren keramiikkaan (Pihlman, suullinen tiedonanto 1.2.2006). Reunan puuttuminen ja koristelemattomuus tosin vaikeuttavat tulkintaa ja varsinkin astian ajoituista. Etelä-Suomesta Itämeren tyypin keramiikkaa on löydetty useilta keskiaikaisilta 1200- ja 1300-luvuille ajoittuvilta kohteilta: vähäisiä määriä Turun keskiaikaisista kerroksista (Pihlman 2003:198), Dragsfjärdin Purunpäästä (Edgren 1997), Snappertunan Kullåkersbackenilta (Haggrén *et al.* 2003), Espoon Kauklahdesta (Haggrén 2005; Haggrén & Jansson 2004) ja Hangon Gunnarsängenin keskiaikaisen kylätontin kaivauksilta (Jansson 2004).

Lapurin astiaa voidaan verrata myös slaavilaiseen keramiikkaan. Luoteis-Venäjän kääntöpyörällä valmistetussa keramiikassa ja siihen rinnastettavassa keramiikassa astioiden koristelu painottuu astian olan yläpuolelle 1100-luvun puoliväliä nuoremmissa astiatyypeissä (ks. Tvauri 1997; 2005). Jos oletamme, että Lapurista löydetyn astian olan yläpuolisessa poislohjennuksessa osassa on saattanut olla koristelua, se rinnastuu Luoteis-Venäjän kääntöpyörällä valmistettujen slaavilaisten astioiden tyyppeihin 3, 4 ja 5, jotka ajoittuvat Virossa pitkälle aikavälille 1100-luvun puolivälistä 1500-luvulle (*ibid.*). Virossa luoteisvenäläistä kääntöpyörällä valmistettua keramiikkaa pidetään tuontitavarana Pihkovasta ja Novgorodista (Tvauri 1997:118; 2005:191–192). Lapurista löydetyn astian korkealaatuinen poltto saattaa viitata astian slaavilaiseen alkuperään. Virossa valmistettu slaavilaisvaikutteinen keramiikka, ns. Länsi-Viron kääntöpyörällä valmistettu keramiikka, kuuluu myös Itämeren keramiikaksi kutsuttuun keraamiseen ryhmään.

Slaavilaisvaikutteista keramiikkaa löytyy myös luovutetusta Karjalasta (ks. esim. Saksa *et al.* 2003:461) ja Itä-Suomesta (Enqvist 2004). Luovutetun Karjalan arkeologisessa aineistossa on havaittavissa slaavilaisia kontakteja rautakauden lopun esineistössä varhaisimmillaan 1000-luvulla (Uino 1997:203). Rautakauden loppuun ja keskiajalle ajoittuvan vanhemman karjalaisen keramiikan voi laskea myös Itämeren keramiikan alatyypiksi (Enqvist 2005:98). Itä-Suomessa slaavilaisvaikutteisen nuoremmen karjalaisen keramiikan valmistus jatkui aina 1700-luvun puolivälin tienoille (*ibid.*). Vaikka Virolahti kuuluu historiallisesti Karjalan yhteyteen, rautakauden lopun ja keskiajan karjalaisen kulttuurin asutuksen painopiste ei ole Suomenlahden rannikolla vaan Etelä-Savon, Etelä-Karjalan sekä Laatokan länsi- ja luoteispuolella – pääosin Pähkinäsaaren rauhan rajan itäpuolella (Saksa *et al.* 2003:440). Sama alue vastaa jotakuinkin nuoremmen karjalaisen keramiikan levintäaluetta (Enqvist 2004: liite 30). Tämän takia rinnastaisin Lapurista löydetyn astian ennemmin muuhun Itämeren keramiikkaan kuin karjalaiseen keramiikkaan.

Lapurin astian ajoitus ja tyyppin määrittely on ongelmallinen. Se voi olla joko slaavilaisvaikutteista Itämeren keramiikkaa tai slaavilaista keramiikkaa. Edellä esitetyn perusteella sen voi ajoittaa vain karkeasti ”keskiaikaiseksi”, oletettavasti 1200-luvulta 1500-luvulle.

Astian suhde Lapurin hylkyyn on epävarma. Se löytyi hyllyn itäpuolelta 7–27 metrin päästä hyllyn keskikohdasta (kenttämuistiinpanot Lapurin tutkimuksista vuonna 1992; Hölttä 1992: liite 16). Tämän tarkempaa arkistotietoa kyseisen astian yhteydestä hylkyyn ei löydy. 1990-luvun alun tutkimuksia johtanut Maria Hölttä muisteli astian löytyneen ”ennemmin lähempää kuin kauempaa” hylkyä, mutta ei kuitenkaan ollut täysin varma asiasta (suullinen tiedonanto 1.2.2006). Astia saattaa kuulua hyllyn yhteyteen, mutta löytöyhteyden ja ajoituksellisen epävarmuuden takia asiasta ei ole mahdollista saada täyttä varmuutta.

Muut vuoden 1992 merenpohjan inventoinnissa nostetut astiat löydettiin Lapurin salmen itäisemmästä lahdelmasta, ensimmäisenä löytyneen protokivisavikeraamisen astian löytöpaikan ympäristöstä. Kyseiset kaksi astiaa ovat lasitettua punasavikeramiikkaa (*kuva 8b*),¹⁰ ja ajoittuvat keskiaikaa huomattavasti nuoremmiksi, 1700- ja 1800-luvuille (Heikki Hyvösen ajoitus, Hölttä 1992:23).

¹⁰ Ensimmäinen astia (esine nro 02592:021) on vihreälasisitteinen vati. Toinen astia (esine nro 02592:022) on ulkopinnalta osittain tummemman ruskealla ja sisäpinnalta vaaleamman ruskealla lasitteella lasitettu Karottityyppinen punasavikeraaminen kulho. Löydöt ovat Suomen merimuseon kokoelmissa. (Kenttämuistiinpanot Lapurin tutkimuksista vuonna 1992.)

Lapurin hylky – melkein ainoa lajissaan

Vuonna 1996 Nauvon saaristosta löydettiin keskiaikainen hylky ja runsas lasti. Nauvon alus on ajoitettu keramiikkalastin perusteella 1300-luvun alkuun. Vaikka Lapurin hyllyn löytöaineisto ei vedä määrällisesti vertoja Nauvon haaksirikkopaikan löytöaineistolle, molempien löytöpaikkojen aineistoissa on periaatteessa mukana lähes samat löytöryhmät. Nauvon löytö koostuu kokonaisesta lastista: kymmeniä alaksilaisia kivisavikeraamisia kannuja ja ruukkuja, lukuisia liuskeisia (?) hioinkivien aihioita, pronssikattila ja pronssinen kirkonkello (Alvik 2002:58–59; Alvik & Haggrén 2003:20–22). Nauvon kivisavikeraamiset astiat ajoittavat löytöpaikkaa syvemmälle kanjoniin pudonneen hyllyn 1300-luvun alkupuoliskolle (Alvik & Haggrén 2003:22, Gaimster 2000:242), tarkemmin 1310–1330 -luvulle (David Gaimsterin tarkentunut ajoitus, Alvik & Haggrén 2003:20). Myös Nauvon tamminen hylky on kevytrakenteinen ja pienikokoinen. Pituutta sillä on ollut enimmillään 15 metriä (Alvik & Haggrén 2003:22). Vaikka Nauvon keskiaikaisen hyllyn tutkimukset ovat vielä kesken, on jo selvää, ettei se ole koggi-tyyppinen alus (Alvik 2002:61; Alvik & Haggrén 2003:23) vaan todennäköisemmin kooltaan ja tyybiltään ennemmin Lapurin hyllyn kaltainen.

Sekä Lapurin että Nauvon alukset ovat kuljettaneet lastinaan saksalaista, hansakaupan Itämeren piiriin levittämää kivisavikeramiikkaa. Pohjois-Saksan ja Suomen välisen kaupan on katsottu kulkeneen ainakin 1300-luvulla pääasiassa Tallinnan kautta (Kalloinen 2000:145, 171, 209). Hansakauppiaiden suuret alukset (koggit) purjehtivat suuriin satamiin, kuten Tallinna ja Tukholma, joista lastitavara kuljetettiin edelleen eteenpäin pienemmillä aluksilla. Nauvon ja mahdollisesti myös Lapurin alukset ovat tästä konkreettisia todisteita (Alvik & Haggrén 2003:24; Gaimster 2000:244). Tosin Lapurin aluksessa ei ole selkeästi osoitettavissa lastia, jota voitaisiin pitää yksiselitteisesti kauppatavarana.

Hyllyn suhde löytöalueen asutukseen

Lapurin hyllyn ajoittuminen 1200-luvun lopulle tai 1300-luvun alkuun sijoittuu Länsi-Suomen näkökulmasta varhais- ja sydänkeskiajan taitteeseen. Kymenlaakson itäreunalla sijaitseva Virolahti kuuluu kuitenkin historiallisesti Karjalan yhteyteen. Idästä päin katsottuna aluksen ajoitus sijoittuu kronologisesti aivan Karjalan ristiretkiajan loppuun tai Karjalan keskiajan alkuun (*kuva 9*). Lähestyipä hyllyn ajoitusta itäisestä tai läntisestä kronologisesta järjestelmästä käsin, se sijoittuu aikaan, jolta ei tunneta Kymenlaaksoa käsitteleviä asiakirjoja eikä juuri arkeologisia löytöjä.

Virolahti kuuluu Kymijoen itäpuolen hajanaisen ruotsalaisasutuksen piiriin, jonka synty on ajoitettu aikaisintaan 1200-luvun kolmannelle neljännekselle (Kaukiainen 1974:110), mutta yleisemmin vasta kolmannen ristiretken jälkeiseen aikaan vuosille 1293–1336 (Rosén 1960:113). Viimeisimmissä julkaisuissa Virolahden pysyvän ruotsalaisen maanviljelysasutuksen katsotaan alkaneen muodostua vuoden 1300 tienoilla (Hiekkanen 2003:484–486). Myös Virolahden pitäjän ja seurakunnan perustaminen ajoitetaan samaan aikaan, 1200- ja 1300-lukujen vaihteeseen (Hiekkanen 2003:502; Kaukiainen 1970:59). Virolahden kirkon keskiaikainen kivisakasti on ajoitettu aiemmin 1300-luvun loppuun tai 1400-luvulle (Rinne 1905:94), mutta nykyisin se ajoitetaan 1500-luvun alkupuolelle (Hiekkanen 1994:237; 2004:189).

Nimistöhistorian pohjalta Kymijoen itäpuoleisella alueella on katsottu olleen suomalaisperäistä asutusta ennen ruotsalaisten ekspansiota (Rosén 1936:50–51; 1960:105).

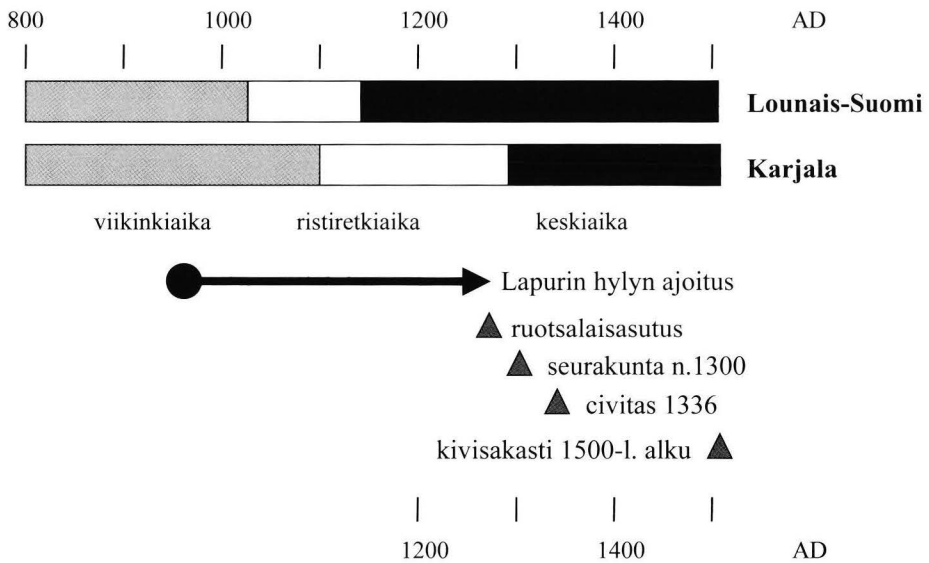
Tätä oletusta tukee Virolahden ruotsalaisasutuksen sijoittuminen toimeentulon kannalta suomalaisasutusta huonompiin paikkoihin (Kaukiainen 1974:48–49; ks. myös Rosén 1960:109–112). Virolahden ja Vehkalahden saaristosta tunnetaan viikinkiakaisia hau-
tauksia (Kivikoski 1939:8–9; Miettinen 1998:101–105; Tallgren 1918:20–24), mutta mantereelta rautakauden lopun löydöt puuttuvat. Toisaalta Kymenlaakson arkeologisten inventointien tilanne on niin huono ja alueella tehdyt kaivaustutkimukset niin niukka-
ja, ettei löydöttömyyttä voi pitää pätevänä argumenttina rautakauden lopun pysyvän
asutuksen puuttumiselle (vrt. Hiekkänen 2003:484, 486). Rautakauden lopun löytöjen
puuttuminen Kymenlaakson rannikolta johtuu oletettavasti lähinnä tutkimustilanteesta,
sillä 1980-luvulla tehdyt paleobotaaniset tutkimukset Virolahden länsipuolelta Vehka-
lahdelta (nyk. Hamina) osoittavat yhtäjaksoisen viljelyn alkaneen alueella jo viikinki-
ajan lopulla (Miettinen 1998:95).

Lapurin hyllyn ajoittuminen 1200-luvun lopulle ja aivan 1300-luvun alkuun liittyy sen
Virolahden pitäjän ja seurakunnan muodostumisen aikaan. Laajemmassa perspektiivissä
alus liittyy aikaan, jolloin Ruotsin valtakunta pyrki levittäytymään itään. 1200-luvun
viimeisellä ja 1300-luvun ensimmäisellä neljänneksellä Ruotsi ja Novgorod tekivät
useita sotaretkiä toisiaan vastaan. Vuoden 1293 sotaretkien seurauksena Ruotsi onnistui
valloittamaan Länsi-Karjalan. Sotatoimet päättyivät Pähkinäsaaren rauhaan. Hylky
ajoittuu myös aikaan, jolloin Tallinnan kautta toimiva saksalaiskauppa vaikutti voimak-
kaasti Uudenmaan ja Kymenlaakson rannikon kehitykseen (mm. Rosén 1936:34–35;
1960:124–125).

Vanhin historiallinen maininta Virolahdesta on vuodelta 1336 asiakirjassa, jossa
Viipurin linnan vouti Peter Jonsson antaa Tallinnan porvareille luvan käydä vapaasti
kauppaa Viipurin, Vehkalahden ja Virolahden kauppapaikoilla, joita asiakirjassa kutsu-
taan termillä *civitas* (FMU 443). Sanaa *civitas* on tässä tulkittu vaihtelevasti perustetta-
vaksi kaupungiksi (Halme 1985:55; Salo 1984:8), ”kaupungiksi” (Miettinen 1988:110;
Vilkuna 1964:160), varhaiskaupungiksi (Niitemaa 1964:60–61), kauppalaksi (Jokipii
1985:59), kauppapaikaksi (Gardberg 1981:13; Kaukiainen 1970:63; Korpela 2004:139)
tai satamapaikaksi (Kaukiainen 1988:120). Vaihtelevat tulkinnat ovat hyvin ymmärret-
täviä, sillä tuohon aikaan Suomessa oli vasta yksi varsinainen kaupunki, Turku. Lisäksi
kyseessä on Suomen vanhin *civitas*-maininta paikasta, josta ei tunneta keskiaikaista
kaupunkia. Kyseisen asiakirjan mainitsemat *civitates* Virolahti ja Vehkalahti ovat myös
ainoat *civitas*-maininnat paikoista, joissa ei ole edes linnaa. Virolahden osalta termi on
parhaiten ymmärrettävissä kauppa- tai markkinapaikkana.

Vuoden 1336 asiakirjan on esitetty kuvastavan tilannetta, jossa jo olemassa olevat
kaupalliset realiteetit on tunnustettu ja kauppa on pyritty saamaan keskittämällä kont-
rollin alaiseksi (Kaukiainen 2004:50; Korpela 2004:139). Asiakirjan tavoitteeksi on
katsottu Viron ja Suomen välisen suoran talonpoikaisen vaihtokaupan (ns. seprakaup-
pa) saaminen hallintaan (Vilkuna 1964:160). Asiakirjan tarkoittama paikka on siten
ollut vakiintunut kauppapaikka jo ennen asiakirjan valmistumista. Vastaavaa kaupan
keskittämistä tiettyihin satamapaikkoihin tapahtui 1300-luvulla myös muualla Suomen
rannikolla (Niitemaa 1964:61–62).

Vuoden 1336 asiakirjan lisäksi Virolahden kauppapaikasta ei ole olemassa muita
kirjallisia lähteitä. Asiakirjasta ei selviä siinä mainitun *civitates* sijainti, mutta vah-
vimmat todisteet Virolahden ensimmäisen keskuksen ja kauppapaikan sijainnista vii-
taavat kirkonkylän länsipuoleisen lahden alueelle, nykyiselle Porolahdelle (Kaukiainen
1970:63–64, 136). Siellä on sijainnut keskiaikainen Munkkiniemi-niminen kartano.
Samanniminen tila lahjoitettiin vuonna 1377 Turun tuomiokirkon Pyhän Sigfridin
alttarille (FMU 960; REA 266; ajoitus Riksarkivet, Svenskt diplomatariums huvud-

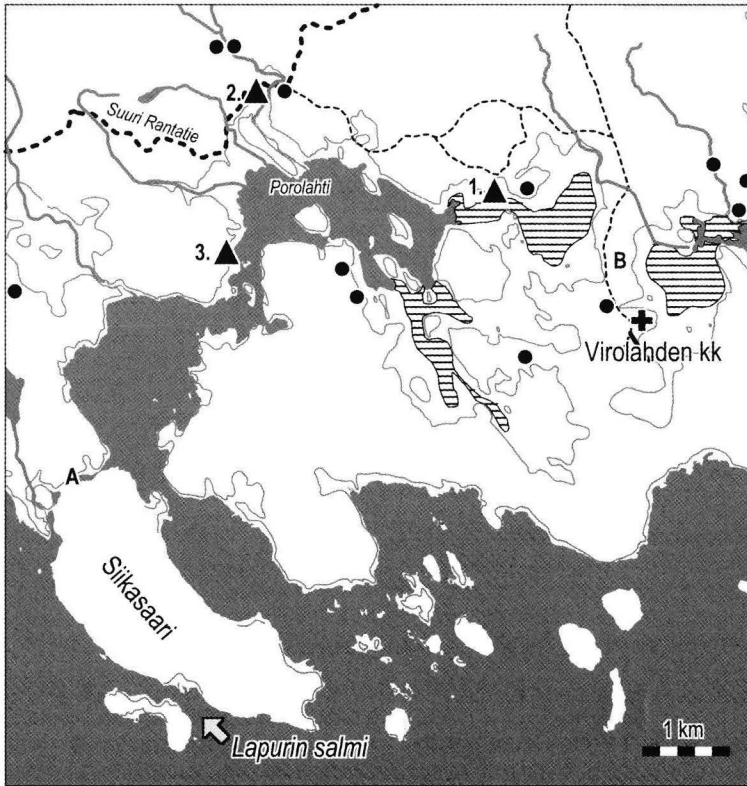

Kuva 9. Aikajana viikinkiajalta keskiajalle. Lapurin hylyn ajoituksen muutos viikinkiajalta 1200-luvun lopulle tekee hylystä keskiaikaisen Lounais-Suomen kronologisessa viitekehyksessä. Karjalan alueella käytettävän periodijaon mukaan hylky ajoittuu esihistoriallisen ajan lopulle. Aikajanassa on esitettyä myös Virolahden keskiaikaan liittyviä ajoituksia.

Fig. 9. Timeline from the Viking Age to the Middle Ages. The altered dating of the Lapuri wreck from the Viking Age to the late 13th century places it in the Middle Ages within the chronological framework for Southwest Finland. According to the periodization for Karelia, the wreck falls into prehistoric times. Dates related to the medieval period at Virolahti are also given on the timeline.

kartotek över medeltidsbrevnen). Munkkiniemen kartano on Jaakko Teitin kirkollisten tilojen luettelon perusteella todennäköisesti kattanut myöhemmät Hailin (nyk. Hailila) ja Ala-Pihlajan tilukset. Lisäksi Ala-Pihlajan ja Virolahden kirkonkylän väliin jäävässä Koivuniemessä on Teitin mukaan sijainnut tila, jonka Sten Sture (n.1440–1503) lahjoitti Viipurin kirkon Maria Magdaleenan alttarille. (Kaukiainen 1970:63–64, 147; 1974:118.) On mahdollista, että kaikki edellä mainitut tilat (Hailila, Ala-Pihlaja ja Koivuniemi) ovat kuuluneet aiemmin 1300-luvulla samaan kokonaisuuteen (Kaukiainen 1974:118). Alueella on siis sijainnut Munkkiniemi-niminen keskuskartano, joka on toiminut 1300-luvulla Virolahden pitäjän hallintokeskuksena (Kaukiainen 1970:64). Siten vuoden 1336 asiakirjan *civitas* viittaa todennäköisesti kartanon alaisuudessa ja kartanon läheisyydessä toimineeseen kauppapaikkaan (*ibid.*).

Lapurin hylyn suhdetta alueen keskiaikaiseen asutukseen ei aiemmin ole käsitelty kuin lyhyillä ylimalkaisilla maininnoilla. Hylyn yhteydessä käsiteltyä keskiaikaisen *civitaksen* sijaintipaikkaa on pidetty joko tuntemattomana (Halme 1985:55) tai se on haluttu sijoittaa mieluummin idemmäksi Venäjän puolelle jääneeseen Pitkäpaaden saaristoon, missä on sijainnut 1500-luvulta tunnettu kuninkaansatama (Miettinen 1985:110). Hylyn löytöpaikan ja 1300-luvun alun Virolahden keskuksen läheistä sijaintia ei ole tiedostettu (*kuva 10*). Lapurin hylky sijaitsee Siikasaaren ja Lapurin saaren väliseen salmeen muodostuneessa suojaisessa luonnonsatamassa noin kuuden kilometrin päässä keskiaikaisesta hallintokeskuksesta. Luonnonsatama sijaitsee sisä-

Asutus

- = 1500-luvun puolivälin täysverot
- ▲ = 1500-luvun puolivälin lampuotitilat
(1 = Koivuniemi, 2 = Ala-Pihlaja,
3 = Hailila)
- ⊕ = keskiaikainen kivasakasti

- = nykyinen vesi
- ▨ = vettä vuoden 1845 kihlakunnankartassa
- = 2,5 m mpy korkeuskäyrä
- A = Ahdassalmi
- B = vetokannas Taipaleen kylän vierellä

Kuva 10. Lapurin hylyn ja luonnonsataman sijainti suhteessa 1300-luvun "hallintokeskuksen" sijaintialueeseen ja alueen asutukseen. Historiallisesti tunnettujen Koivuniemen, Ala-Pihlajan ja Haililan tilojen on katsottu yhdessä muodostaneen keskiaikaisen Munkkiniemen keskuskartanon. Tilat on merkitty nimien nykyisten sijaintien pohjalta. Keskiajalla nykyisen Porolahden vesialueet ovat olleet huomattavasti nykyistä laajempia. Tuolloin alueelle on ollut mahdollista purjehtia myös Siikasaaren pohjoispuolitse Ahdassalmen kautta. Virolahden kirkonkylän pohjoispuolella on lisäksi oletettu sijainneen Porolahden ja Rautalanselän yhdistävä vetokannas. Kartan täysverot esitettynä Kaukiainen (1970:81) pohjalta. Tiet vuoden 1845 kihlakunnan kartan pohjalta.

Fig. 10. The location of the Lapuri wreck and natural harbour in relation to the location of the 14th-century "administrative centre" and settlement in the region. The historically known properties of Koivuniemi, Ala-Pihlaja and Hailila are regarded as having jointly formed the medieval estate of Munkkiniemi. The properties are marked according to the present locations of their names. In the Middle Ages the water areas of present-day Porolahhti were considerably larger than at present and the area could be reached by water along the north side of Siikasaari island through Ahdassalmi sound. A portage site linking Porolahhti bay and the Rautalanselkä stretch of open water is assumed to have existed north of the village of Virolahti. The so-called full taxes of the map are given according to Kaukiainen (1970:81). The roads are as given in a map of the administrative county from 1845.

ja ulkosaariston rajalla paikalla, joka on ainoiden Porolahdelle avomereltä vievien vesiväylien suulla.

Lapurin salmi luonnonsatamana ja mahdollisena kauppapaikkana

Olaus Magnus listaa hyvän luonnonsataman tunnusmerkeiksi merelle näkyvän luonnon kiinnekohdan, karittoman sisääntuloväylän ja suojaisen sijainnin (Magnus 1909:II, 4–6; Niitemaa 1964:24). Lapurin salmi täyttää hyvin nämä ehdot. Salmen länsisuulla sijaitsevat Siikasaaren lähes pystysuorat yli 20 metriin merenpinnan yläpuolelle nousevat kalliot toimivat kauas merelle näkyvänä maastomerkinä (kuva 11). Salmen sisääntuloväylä on syvä ja kivetön purjehdittaessa sisään lännen puolelta. Itse luonnonsatama sijaitsee salmen keskikohdalla, jossa on vielä nykyisinkin Lapurin saaren puolella suojainen hiekkarantainen lahti. Vuoden 1300 tienoilla veden pinnan ollessa noin 1,75 m nykyistä korkeammalla (Miettinen 2002:73, fig. 46) myös Siikasaaren puolella on sijainnut kallioalueiden välissä suojainen hiekkarantainen lahti (kuva 12).

Lapurin salmi oli keskiajalla ja on edelleenkin hyvä luonnonsatama. Vastaavat kahden saaren väliseen salmeen sijoittuvat satamat ovat aina olleet yleisiä Pohjolassa (Westerdahl 1998). Suurin osa noin vuoteen 1300 ajoitetun kuningas Valdemarin maankirjaan kuuluvan ”tanskalaisen itineraarion” esittämistä satamista sijaitsee juuri saarien välisissä salmissa (Breide 1995; Westerdahl 1990). Vaikka paikkaa ei voi suoraan ja yksiselitteisesti liittää vuoden 1336 asiakirjan tarkoittamaksi satama- ja kauppapaikaksi, Lapurin salmi on kuitenkin keskiaikaisten löytöjen ja alueen 1300-luvun alkupuolen hallintokeskuksen läheisyyden ansiosta paras ehdokas.

Suomen etelärannikon ainoa arkeologisesti tutkittu luonnonsatama ja kauppapaikka on Saaristomeren itäosassa sijaitseva Hiittisten Kyrksundet, jonka esinelöydöt ajoittuvat 800-luvulta 1600-luvulle. Kyrksundetin tutkimusten pohjalta on mahdollista arvioida mitä ja millaisia löytöjä tällaisesta luonnonsatamasta pitäisi tehdä, jotta satamaa voisi pitää myös kauppapaikkana. Kyrksundetista ei ole löydetty laiturirakenteita, mikä saattaa osin selittyä paikalla 1960-luvulla suoritetusta ruoppauksesta (Edgren 1995a:52; 1995b:207). Toisaalta Lapurin hylyn kaltaiset matalassa uivat alukset olivat helposti

Kuva 11. Siikasaaren ja Lapurin saaren välinen salmi kuvattuna länsiluoteesta. Kuvassa vasemmalla näkyy Siikasaaren Vesikallion ja Saukkokallion merestä yli 20 metriin nousevat pystysuorat kallioseinämät, jotka toimivat kauas merelle näkyvänä maamerkinä.

Fig. 11. The sound between Siikasaari and Lapuri islands, WNW view. On the left are the vertical rock faces of Vesikallio and Saukkokallio on Siikasaari island, rising to a height of over 20 metres above sea level and providing a landmark visible from a long distance at sea.

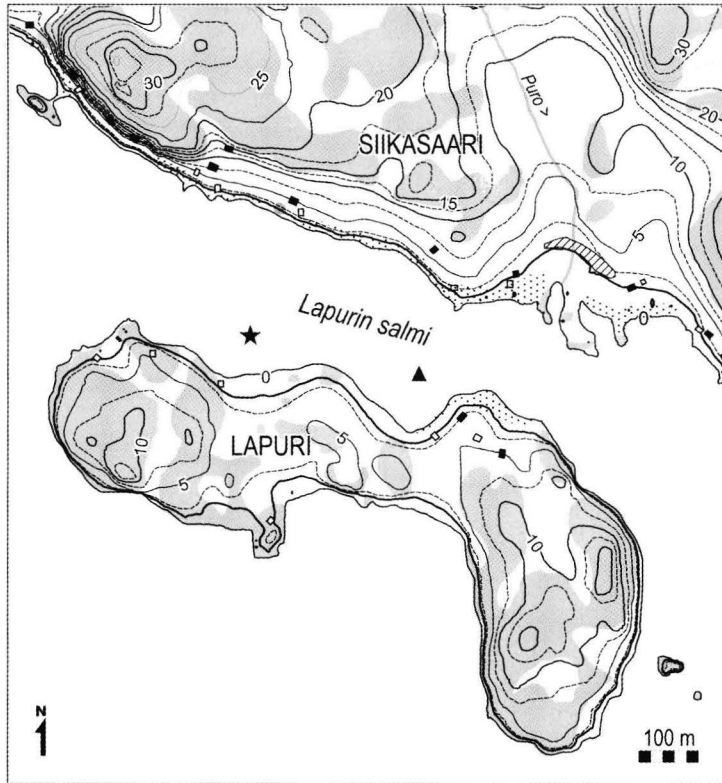
vedettävissä rantahiekalle, minkä takia tällaisten laivojen käyttämä satama ei vaatinut laiturirakenteita (*ibid.*).

Kyrksundetin kaupasta kertovat löydöt on saatu talteen maalta salmen pohjoisrannalta, missä on sijainnut keskiaikainen kappeli ja hautausmaa (Edgren 1995a; 1995b; Nordman 1940). Kappelin ja hautausmaan ulkopuolisen alueen esineet löydettiin 1990-luvun tutkimuksissa. Ensimmäiset rautakautiset esinelöydöt saatiin talteen metallinpaljastimen avulla. 1990-luvulla tehtyjen arkeologisten kaivausten, fosfaattikartoituksen ja metallinpaljastimella tehtyjen tutkimusten avulla salmen pohjoisrannalta havaittiin ihmistoiminnan merkkejä rannansuuntaisesti vähintään 500 metrin alueelta. Osalla alueesta havaittiin värjäytynyt kulttuurikerros, mutta suurella osalla alueesta varsinainen kulttuurikerros puuttui kokonaan. Löytöinä on saatu talteen keramiikkaa ja runsaasti metalliesineitä, joiden joukossa on niin ehjiä esineitä (mm. solkia ja rengasneuloja) kuin paikalla harjoitetusta korutuotannosta kertovia löytöjä. Kulttuurikerroksettoman alueen korkeat fosfaattiarvot on tulkittu merkiksi kalankäsittelystä. Keskiaikaisilla kauppapaikoilla on yleensä ollut kauppiaiden tavara-aittoja ja joissain tapauksissa lämmitettäviä tupia ja kappeli. Myös Kyrksundetista on kaivauksissa löydetty kappelin lisäksi myös muita mahdollisia rakennusten jäänteitä (Edgren 1995a:53). Kyrksundetin asutuksen oletetaan olleen sesonkiluoteista. Purjehdussesongin aikana ulkosaariston luonnonsatama ja kauppapaikka on ollut mantereella sijaitsevien Halikon ja Perniön alueen asukkaiden asuttama (Edgren 1995a:57).

Rautakauden lopulla ja varhaiskeskiajalla ennen kaupunkien syntyä kaupankäynti oli keskittynyt asutuksen ydinalueen läheisyydessä sijaitseviin luonnonsatamiin, jotka toimivat tiettyinä ajankohtina käytettävinä markkinapaikkoina (Niitemaa 1964:31–33, 61–62; Salo 1982:71–72; Rosén 1945:8–9). Alueilla, joilla ei ollut kaupunkeja, valtiolta pyrki keskiajalta 1600-luvulle keskittämään kaupan tällaisiin laillisiin satamiin (Gardberg 1981:13, 39; Luukko 1954:199–204; Niitemaa 1964:61–62). Useat Vaasa- ja suurvalta-ajan uudet kaupungit perustettiin juuri vanhojen kauppapaikkojen yhteyteen. Vuoden 1336 asiakirjassa mainitun Virolahden *civitaksen* on katsottu todistavan kyseisen kauppapaikan olevan jo asiakirjaa vanhempaa perua (Kaukiainen 2004:50; Korpela 2004:139; ks. myös Vilkuna 1964:160).

Ajallisesti Virolahden *civitas*, kauppapaikka, osuu samalle periodille kuin Lounais-Suomen ”muinaskaupungit”, joista tunnetuimpia ovat Kokemäen Teljä ja Hahlo, Halikon Rikala ja Turkua edeltäneet kauppapaikat Aurajoen laaksossa (Salo 1982; 1984; ks. myös Gardberg 1981:13). Nämä ”muinaskaupungit” eivät olleet kaupunkeja, vaan ainoastaan asumattomia markkinapaikkoja. Unto Salo (1982:71) on esittänyt tällaisten asutuksen läheisyydessä sijaitsevien markkinapaikkojen käyttövaiheen jatkuneen Lounais-Suomessa 1000-luvulta saksalaistyypisten kaupunkien syntyyn (n. 1300–1350) saakka. Joidenkin ”muinaskaupunkien”, kuten Halikon Rikalan, on esitetty olleen paikallisen hallintokeskuksen organisoimia (Salo 1982:72). Sama pätee myös Virolahden kauppapaikkaan, joka on todennäköisesti ollut alueen hallinnosta vastanneen kartanon alaisuudessa (Kaukiainen 1970:64). Vaikka Virolahden *civitas* on samassa aikahorisontissa, se ei kuitenkaan ole suoraan verrannollinen ”muinaskaupunkeihin”, joihin kaikkiin liittyy historiallisen perimätiedon säilyttämä kaupunki-nimitys ja tunnettu rautakautinen asutusohja (Salo 1982).

Toistaiseksi Lapurin salmen toimimiseen keskiaikaisena kauppapaikkana viittaa ainoastaan Lapurin hylky, slaavilaiseen tai slaavilaisvaikutteiseen keramiikkaan rinnastuva astia ja kaksi keskiaikaista protokivisavikeraamista astiaa, jotka molemmat on virheellisesti liitetty hyllyn lastitavaroihin (Gaimster 2000:240). Toisen keskiaikaisen astian löytyminen liki kolmensadan metrin päästä hyllystä (*kuva 12*) viittaa siihen, ettei

★	= Lapurin hylky	—	= rantaviiva v. 1300
(1,75 m mpy)
▲	= protokivisavikeraaminen
astia	---	= korkeuskäyrät 2,5 m välein
▨	= havaintoja palokerrok-
sesta	■	= kallio
		□	= rakennus
		●	= hiekkaranta

Kuva 12. Lapurin salmi ja sen löydöt. Veden pinta on ollut vuonna 1300 noin 1,75 metriä nykyistä korkeammalla tasolla. Tuolloin salmessa on ollut suojainen rantautumiseen sopiva hiekkaranta Lapurin lisäksi myös Siikasaaren puoleisella rannalla.

Fig. 12. The finds from the Lapuri sound. In the year 1300 sea level was approximately 1.75 metres above the present level. At the time, the sound had a sheltered beach suitable for landing on the shores of both Lapuri island and Siikasaari island.

Lapurin hylky ole vain yksittäinen luonnonsatamassa vierailut alus, vaan paikalla on liikkunut muitakin aluksia, joilla on ollut lastinaan reiniläistä protokivisavikeramiikkaa. Tämä seikka tukee ajatusta Lapurin salmesta mahdollisena keskiaikaisena kauppapaikkana.

Salmen rannoilta ei toistaiseksi tunneta ajoitettavia löytöjä. Vuoden 1992 arkeologisen maainventoinnin yhteydessä Lapurin saarelta etsittiin ihmistoiminnan merkkejä fosfaattianalyysin avulla. Analyysissä ei kuitenkaan havaittu anomaalisia fosfaattiarvoja. Fosfaattinäytteiden yhteydessä tehtiin vain yksittäinen havainto palokerroksesta

(Peltonen & Hölttä 1992). Keskiosiltaan matala ja kapeimmillaan vain hieman yli 100 metriä leveä Lapurin saari ei kuitenkaan vaikuta luonnonsataman otollisimmalta paikalta mietittäessä mahdollisesti maalla tapahtunutta toimintaa. Luonnonsatamat koostuvat usein useasta lähekkäisestä satamapaikasta (Niitemaa 1964:33). Keskiajalla Lapurin salmen pohjoisrannan hiekkarantaisen lahden voi olettaa hyvällä syyllä kuuluneen hylyn löytöpaikan kanssa samaan luonnonsatamakokonaisuuteen. Luonnonsatamaan mahdollisesti liittyneelle maalla tapahtuneelle toiminnalle Lapurin saarta huomattavasti lupaavamman oloinen paikka on salmen pohjoisrannalla Siikasaarella, missä keskiajalla sijaitsi taustaltaan kallioiden suojaama hiekkarantainen lahti.

Lapurin salmen sopivuutta luonnonsatamaksi on monesti korostettu Lapurin saarella sijaitsevalla lähteellä. Se ei kuitenkaan ole alueen ainoa makean veden lähde, sillä myös Siikasaaren puolella satamalahteen laskee puro.

Toukokuussa 2005 Virolahden esihistoriallisiin pyyntikulttuureihin keskittyneen muinaisjäännösinventoinnin yhteydessä vierailtiin myös Lapurin salmessa. Tuolloin tehtiin havaintoja palokerroksista Lapurin salmen pohjoisrannalta (*kuva 12*). Kallioiden väliin jäävältä hiekka-alueelta noin kahden metrin korkeudella merenpinnasta sijoittuvan rantamuodostuman päältä tehtiin reilun sadan metrin matkalla havaintoja kahdesta päällekkäisestä palokerroksesta, joiden paksuus vaihteli 2–5 cm:n välillä. Kerroksia erotti toisistaan vain ohut, noin 3–5 cm paksu puhtaan hiekan kerros. Palokerrosten syvyys nykyisestä maanpinnasta vaihteli 20–60 cm:n välillä siten, että palokerrosten päällä olevan hiekkapatjan paksuus kasvoi havaitulla alueella idästä länteen. Palokerrosten päällä oleva kerros oli vaihtelevasti hienoa ja karkeaa puhdasta hiekkaa. Hiekkakerros on todennäköisesti muotoutunut paikalle jäiden työntämänä. Palokerrokset saattavat olla suhteellisen yhtenäisiä siitä huolimatta, että alueen sisällä oli joitakin havaintopisteitä, joissa kerrosta ei havaittu ollenkaan. Palokerrosten kokonaislaajuus ei ole tiedossa, sillä havainnot tehtiin ainoastaan rantatörmän läheisyydestä. Keskeisin syy palokerroksen havaitsematta jäämiselle vuoden 1992 Lapurin alueen arkeologisessa maainventoinnissa on oletettavasti silloisen tutkimuksen keskittäminen korkeammalla sijaitseville viikinkiajan rantakorkeuksille.

Lapurin salmen luonnonsataman mahdollisen kauppapaikan hylkäämiseen liittyvät syyt on löydettävissä sekä Karjalan historiallisesta kehityksestä että satamiin liittyvien vaatimusten muutoksista. Mahdollista keskiaikaista kauppapaikkaa ei mainita uuden ajan alun historiallisissa lähteissä. Tämä on selitettävissä sillä, ettei kauppapaikka ole oletettavasti ollut toiminnassa pitkää ajanjaksoa. Edellä mainittiin keskiaikaisen Munkkiniemen kartanon muodostaneiden tilojen (Koivuniemi, Hailila ja Ala-Pihlaja) lahjoittamisesta kirkolle 1300-luvun loppupuolella. Kartanoon liittyneen kauppapaikan aktiivikäytön voi olettaa loppuneen samaan aikaan. Munkkiniemen kartano ja siihen liittyvä kauppapaikka syntyivät Virolahden alueelliseksi hallintokeskukseksi ruotsalaisasutuksen ja Ruotsin vallan levittäytyessä kohti itää. Alueen merkitys väheni jo 1300-luvulla, jolloin hallinto ja kauppa keskittyivät jo kasvavan Viipurin ja Viipurin linnan alaisuuteen. Viipurin linnan päällikön valta alueen kehitykseen kasvoi erityisesti Pähkinäsaaren rauhan jälkeen (Kaukiainen 1970:60). Vastaava kehitys on havaittavissa myös muissa Viipurin linnaläänin kartanoissa, jotka myytiin tai lahjoitettiin kirkolle 1300-luvulla Pähkinäsaaren rauhan jälkeen (Suhonen 2006). Myöhemmin Virolahden alueen kauppa keskittyi idemmäksi nykyisen Virojoen kuntakeskuksen alueelle, jossa sijaitsi 1600-luvun alussa markkinapaikka (Kaukiainen 1974:63).

Toinen syy Lapurin salmen mahdollisen kauppapaikan myöhempään syrjään jäämiseen löytyy alueen topografiasta ja käytettyjen kauppa-alusten kehityksestä. Lapurin salmen hiekkarannat tarjoavat hyvän satamapaikan ja rantautumismahdollisuuden La-

purin hylkyä vastaaville matalassa kulkeville alustyypeille. Myöhemmät historiallisista yhteyksistä tunnetut Suomenlahden satamapaikat – kuninkaansatamat ja muut kugg-johdannaisia nimiä kantavat satama- ja ankkuripaikat – mahdollistavat yleensä rannoiltaan syvempinä isompien ja syvemmällä kulkevien laivojen rantautumisen. Vaatimus hyvän sataman syvästä rannasta löytyy mm. Jaakko Teitin selvityksestä Tammisaaren Gullön soveltuvuudesta satamaksi (Niitemaa 1964:23–24). Tähän viittaa myös Suomenlahden koggi-nimisen alustyyppin mukaan nimetyn kugg-nimistön liittyminen avomerен äärellä sijaitseviin väyliin sekä satama- ja ankkuripaikkoihin (Eenilä 1991:59). Näihin myöhempiin satamapaikkoihin ei välttämättä liity kauppapaikkaa, sillä satamissa lasti on voitu siirtää pienempiin aluksiin, jotka veivät tavarat varsinaiseen satamaan tai kauppapaikkaan (Kallioinen 1999:37–38). Virolahdella Lapuria lähimmät ja myöhemmin käytössä olleet kuninkaansatamat ovat noin kymmenen kilometriä länteen sijaitseva Kuorsalo ja viisitoista kilometriä itään Venäjän puolella sijaitseva Pitkäpaasi (Eenilä 1991:65; Rosén 1953:6; 1960:91–94).

Laivan mahdollinen alkuperä ja käyttö

Kaikki tutkijat ovat olleet yksimielisesti sitä mieltä, että tammesta rakennettu Lapurin hylky on ulkomaista alkuperää (Alopaeus 1984:119; Hölttä 1993a:6, 9). Tässä yhteydessä on muistettava, että hyllyssä on käytetty tammen lisäksi jossain määrin myös muita puulajeja (Hölttä 1993b:17, 19). Lapurin tapauksessa hyllyn pääasiallisena rakennusmateriaalina käytetty tammi on kuitenkin katsottu merkiksi aluksen ulkomaalaisesta alkuperästä siitä huolimatta, että Etelä-Suomen tammimetsiä tiedetään käytetyn historiallisena aikana laivanrakennuksen tarpeisiin. Lapurin hylky ajoittuu vuoden 1250 tienoilla päättyneeksi katsotun keskiajan lämpökauden kanssa samalle vuosisadalle, jolloin laivanrakennukseen kelpaavaa tammaa luulisi löytyneen Etelä-Suomesta.

Aiemmassa tutkimuksessa Lapurin hyllylle on haettu kotimaata Suomen ulkopuolelta. Laivan on todettu muistuttavan skandinaavisia viikinkiäkaaisia kauppa-aluksia (Alopaeus 1988:24; 1995:127, 129; Hölttä 1993a:6), mutta rakenteellisten seikkojen pohjalta ei kuitenkaan ole osoitettavissa selkeää suuntaa laivan alkuperälle. Kylkilautojen kiinnittämisessä on käytetty sekä rautaniittejä että puutappeja; rautaniitit viittaavat Skandinavian ja puutappien käyttö Baltian suuntaan (Alopaeus 1995:127; Hölttä 1993a:9). Laivan alkuperää on pyritty selvittämään myös tilkkeenä käytetyn villakankaan avulla, jonka on esitetty mustien ja valkoisten villojen välisen suhteen perusteella olevan peräisin itäisten lampaiden villasta (Hölttä 1993a:9). Laivan painokivilastin on todettu taas olevan kokonaan paikallista virolahdelaista rapakivigraniittia (Alopaeus 1995:129; Hölttä 1993a:8; Maaranen 1993; ks. myös Alopaeus 1988:118). Lisäksi laivasta löydetty hansakauppiaiden levittämä protokivisavikeraaminen astia viittaa eteläisiin yhteyksiin.

Lapurin hyllyssä yhdistyvät moniin eri suuntiin viittaavat piirteet. Laivan mahdollista alkuperää voidaan kuitenkin lähestyä myös muiden kuin teknisten seikkojen kautta. Mikäli laiva liittyy hansakauppaan (Gaimster 2000), sen alkuperä saattaa olla Baltiassa kaupassa mukana olleiden kaupunkien suunnalla. Jos kyseessä on todellakin kauppaalus ja Lapurin salmi on todella vuoden 1336 asiakirjalähteessä tarkoitettu kauppapaikka, hyllyn paikallista kivilajia oleva painolasti on lisätty laivaan Virolahdella myydyin lastin tilalle. Hyllyn liittäminen Tallinnan välittämään hansakauppaan sopisi ajallisesti hyvin yhteen hyllystä löydetyn keraamisen astian ajoituksen ja Tallinnan hansaliittoon liittymisen (n. 1286) kanssa.

Aluksen yhdistämistä hansakauppaan voidaan myös kritisoida kysymällä, riittääkö yksi hylystä löydetty protokivisavikeraaminen astia tekemään hylystä kauppa-aluksen? Voiko löytöaineisto – yksi kannu, kuparikattila ja kolme hiointa – edustaa keskiaikaisen laivan perusvarustusta? Koska Lapurin hylystä puuttuu selkeästi varsinainen lastitavara, hylystä löydetty hioimet ovat käytettyjä ja hylyn yhteydestä löydetty astiat – kuparikattila, keraaminen kannu ja mahdollisesti myös slaavilainen tai slaavilaisvaikutteinen ruukku – ovat tulkittavissa tavanomaisiksi ruoanvalmistukseen ja ruokailuun liittyviksi esineiksi, myönteinen vastaus edellä esitettyyn kysymykseen tuntuu varteenotettavalta vaihtoehdolta. Joka tapauksessa aluksen liittäminen hansakaupan yhteyteen ja tulkitseminen kauppalaivaksi yhden astian perusteella vaikuttaa hataralta¹¹. Vaikka alus ei olisikaan kauppalaiva, Lapurin salmen luonnonsatama voi silti olla vuoden 1336 asiakirjan tarkoittama kauppapaikka.

Ajallisesti Lapurin hylky liittyy aikaan, jolloin ruotsalaisasutus levisi nykyiseen itäiseen Kymenlaaksoon. Keskiajalla syntyneen Viipurin läänin ruotsalaisasutuksen on katsottu alkaneen Smoolannista lähtöisin olevan, ylhäältä johdetun siirtolaisuuden seurauksena (Kaukiainen 1974: 114; 122). Näin Lapurin hylyn alkuperä saattaa löytyä ruotsalaissiirtolaisuuden lähtöalueelta. Tamminen laiva, jota on myöhemmin korjattu muilla myös Virolahdelta varmasti löytyvillä puulajeilla, sopisi hyvin Göötanmaalta lähteneen ruotsalaisen uudisasutuksen yhteyteen.

Kymenlaakson ruotsalaisasutuksen syntyyn on katsottu liittyvän myös puolustuksellisia seikkoja (Rosén 1936:163–165), eivätkä ne ole poissuljettuja myöskään Lapurin hylyn osalta (ks. Eenilä 1991:50; Jokipii 2002:74). Virolahden on esitetty olleen Suomen itäisin alue, josta 1500-luvun verotiedoissa on havaittu merkkejä alueen rannikopuolustuksen järjestämisestä ledung-laitoksen avulla (Kaukiainen 1970:61, 84–85). Rannikopuolustuksen lisäksi Ruotsin sotaretket itään Nevalle ja Laatokalle (1280-luvulla), Viipuriin (1293) ja Nevalle (1300) perustuivat ledung-laivaston käyttöön (Jokipii 2002: 86). Yhtälailla Novgorodin hyökkäykset toteutettiin laivastolla. Lapuri olisi sota-alukselle luonteva löytöpaikka, sillä luonnonsatamia käytettiin myös sotilaallisiin tarkoituksiin (Niitemaa 1964:40–43; Eenilä 1991:65).

Olemassa olevien tutkimustulosten perusteella Lapurin hylyn alkuperää ei ole mahdollista selvittää. Lähtökohtaisesti hylky voi olla yhtä hyvin suomalaista kuin ulkomaista alkuperää. Vastaus alkuperäkysymykseen on ehkä mahdollista tulevaisuudessa saada vuonna 1998 otetun dendrokronologisen ajoitusnäytteen avulla. Tällä hetkellä kyseistä näytettä ei vielä ole onnistuttu tyydyttävästi kiinnittämään olemassa oleviin tammen vuosilustosarjoihin, mutta ajan ja uusien näytteiden myötä lustokalenterien täydentyminen saattaa mahdollistaa hylyn dendrokronologisen ajoituksen ja puun kasvupaikan määrittelyn.

Hylyn uppoaminen

Lapurin hylystä eniten kirjoittanut Harry Alopaeus on esittänyt näkemyksiään myös hylyn uppoamisesta. Alopaeus (1984:118–119) esittää, ettei laivan uppoaminen ole ollut mikään kaukomatkalla tapahtunut haaveri. Hänen hypoteesinsa mukaan laiva on ollut mukana saattueessa, saanut vuodon kesken matkan, tyhjennetty lastista ja upotettu

¹¹ Tässä yhteydessä en käsittele hylyn vierestä löydettyä slaavilaista tai slaavilaisvaikutteista astiaa, koska sen suhde hylkyyn ei ole yksiselitteinen.

korjauskelvottomana paikallisilla kivillä täytettynä satamalahteen (Alopaeus 1995:134). Tämä hypoteesi perustuu lähinnä hylystä löytyneiden kivien paikalliseen alkuperään. Myös 1990-luvun alussa hylkyä tutkinut Maria Hölttä (1993a:92) on päättänyt laivan tarkoituksellisen kivillä tapahtuneen upottamisen kannalle, mutta esittänyt upottamislanteeksi Snorrin kuningassaagaan viitaten taistelutilannetta. Mauno Jokipii (2002:74) on hänkin sivunnut Lapurin hyllyn uppoamissyitä ja ehdottanut Höltän esittämään sotatilanteeseen viitaten uppoamissyiksi 1300-luvun alun Nevan taisteluita.

Tähän mennessä esitetyt näkemykset Lapurin hyllyn uppoamisesta liittyvät kaikki painolastina olleisiin rapakivigraniittisiin kiviin. Paikallisen kivilajin löytyminen oletetusti Suomen ulkopuolella valmistetusta hylystä on nähty merkinä laivan tarkoituksellisesta ja enemmän tai vähemmän hallitusta upottamisesta.

Hylystä löydetty kivet eivät kuitenkaan välttämättä liity laivan upottamiseen. Painolastina olleiden yli sadan, halkaisijaltaan 10–40 cm:n kokoisen rapakiven (Hölttä 1993a:8) yhteispainoksi on esitetty vaihtelevasti 700–2 000 kg (Alopaeus 1988) ja 1 400–2 000 kg (Alopaeus 1995). Lapurin hyllyn upottamista on kommentoitu myös hylkyyn perustuvan replikan pohjalta tehdyillä havainnoilla. Tällaisen alusjäljennöksen on todettu vaativan 1 400 kg painolastia vakaaseen purjehtimiseen ollessaan tyhjänä muusta lastista (Koivusalo 1996:18–19). Näin ollen ei ole selvää, vastaako hylystä löydetty painolasti lastittoman aluksen purjehtimiseen vai upottamiseen tarvittavaa painomäärää. Koivusalo (1996:19) toteaa myös laivan upottamisen olevan yksinkertaisinta tekemällä pohjaan reikä, sillä märkä tammi ei kellu.

Hylystä löydetyn kivilastin osuus laivan uppoamiseen ei edellä esitetyn pohjalta ole niin selvää kuin on oletettu. Vaikka uppoamissyitä on mahdotonta määrittää, hyllyn löytöaineisto, varsinkin arvokas kuparikattila, viittaa enemmän hallitsemattomaan kuin hallittuun upottamiseen. Syy uppoamiselle voi olla joko sotatilanne tai muu, esimerkiksi aluksen lastaamisen yhteydessä tapahtunut onnettomuus. Paikallista alkupe-
rää oleva kivilasti viittaa mielestäni joko myydyin kauppatavaran tilalle kauppapaikalla otettuun painolastiin tai siihen, että aluksen käyttäjät olivat virolahtelaisia.

Yhteenveto

Lapurin hylky ajoittuu tilkeaineiksena käytettyjen kuitujen radiohiiliajoitusten yhdistelmäajoituksen perusteella 1200-luvun loppupuoliskolle, mikä vastaa myös hylystä ja Lapurin satamapaikasta löydettyjen protokivisavikeraamisten astioiden ajoitusta. Lapurin luonnonsatama on todennäköisesti vuoden 1336 asiakirjassa mainittu Virolahden *civitas*, jossa tallinnalaisille kauppiaille annettiin oikeus käydä kauppaa. Lapurin salmen sata-
ma- ja kauppapaikka on todennäköisesti toiminut läheisen Munkkiniemi-nimisen 1300-luvun hallintokartanon alaisuudessa. Tähän tulkintaan viittaavat salmen keskiaikaiset löydöt ja läheinen sijainti suhteessa alueen 1300-luvun alun hallintokeskukseen.

Lapurin salmesta löydetty protokivisavikeraamiset astiat ovat levinneet Itämerellä hansakaupan mukana. Viimeisimmässä Lapurista löydettyjä astioita käsitelleessä artikkelissa (Gaimster 2000) molemmat astiat on virheellisesti liitetty Lapurin hyllyn yhteyteen. Samalla hylky liitettiin myös Tallinnasta eteenpäin välitetyn hansakaupan jakeluketjun loppupäähän. Hyllyn tulkinta kauppa-
alukseksi on mahdollinen, mutta lepää vain yhden aluksesta löydetyn protokivisavikeraamisen kannun varassa. Tämän tulkinnan rinnalle on mahdollista esittää myös muita tulkintoja. Laivan käytön kanssa kietoutuu yhteen myös kysymys laivan alkuperästä. Toisin kuin aiemmissa tutkimuksissa on oletettu, tammi rakennusmateriaalina ei sulje suoraan pois laivan kotimaista alkuperää.

Lapurin salmen löytöaineisto viittaa pitkään käytössä olleeseen satamapaikkaan, jota ei kuitenkaan mainita satamana myöhemmissä lähteissä. Syynä tälle saattaa olla alueen merkityksen vähentyminen hallintokartanon menettäessä merkityksensä 1300-luvun aikana. Toinen mahdollinen syy sataman merkityksen vähenemiselle voi löytyä sataman matalista rannoista, jotka eivät mahdollista syvemmissä uivien alustyyppien rantautumista.

KIITOKSET

Haluan ensiksi kiittää Helsingissä Hylkysaarella työskenteleviä Suomen merimuseon ja Museoviraston arkeologian osaston meriarkeologian yksikön tutkijoita Riikka Alvikia, Ulla Klemelää, Matias Laitista, Ismo Malista, Maija Matikkaa ja Stefan Wessmania, jotka auttoivat työtäni keskusteluin sekä myös konkreettisesti arkisto- ja löytöaineistojen etsimisessä ja kuvaamisessa. Lisäksi kiitän tutkijoita Johanna Enqvist, Georg Haggrén, Vesa-Pekka Herva, Henrik Jansson, Aki Pihlman ja Veli-Pekka Suhonen, jotka ovat osaltaan kommentein ja keskusteluin auttaneet artikkelin syntyä. Kiitos myös Helsingin yliopiston arkeologian oppiaineen tutkijaseminaarin osanottajille Antti Lahelmalle, Mikael A. Manniselle ja Petteri Pietiläiselle, jotka ovat kommentoineet käsikirjoitusta. Lisäksi kiitän Kymenlaakson kulttuurirahastoa, jonka rahoituksella toteutetun Virolahden pyyntikulttuureihin suuntautuneen inventoinnin yhteydessä oli mahdollista vierailla Lapurin salmessa. Kiitos myös Virolahden inventoinnin 2005 työryhmän jäsenille Kerkko Nordqvistille, Oula Seitsoselle ja Sanna Puttoselle, jotka jaksoivat lähteä kanssani vielä työpäivän päätteeksi Lapurin salmen rannoille. Lopuksi vielä kiitos vaimolleni Liisa Lohtanderille kielenhuollosta.

LÄHTEET

Suulliset tiedonannot

- Hölttä, Maria (2006), Lapurin tutkimuksista vuosina 1992 ja 1993 vastannut tutkija. Puhelinkeskustelu 1.2.2006.
- Jungner, Högne (2006), Helsingin yliopiston Luonnontieteellisen keskusmuseon Ajoituslaboratorion johtaja. Puhelinkeskustelut ajoitusnäytteen Hel-1030 käsittelystä 7.2.2006.
- Pihlman, Aki (2006), keskiajan keramiikkaan erikoistunut Turun maakuntamuseon tutkija. Digitaalisten kuvien pohjalta käyty puhelinkeskustelu 1.2.2006.
- Törönen, Manu (2006), Lapurin hyllyn löytäjä. Puhelinkeskustelu 13.1.2006.
- Wessman, Stefan (2005), Museoviraston arkeologian osaston meriarkeologian yksikön tutkija. Keskustelu Suomen merimuseolla Hylkysaarella 17.5.2005.

Internet-lähteet

- Svenskt diplomatariums huvudkartotek över medeltidsbrev, Riksarkivet.
<<http://62.20.57.212/ra/medeltid/soksida.html>>. Käytetty 16.5.2005.
- Brorsson, Torbjörn 2005: *The Pottery from the Early Medieval Trading Site and Cemetery at Groß Strömkendorf, Wismar, Mecklenburg*. Doctoral thesis. Christian-Albrechts-University in Kiel, Faculty of Mathematics-Natural Sciences. <<http://www.geol.lu.se/kfl/Sidor/Publications/GrossStromkendorf.htm>>. Pdf-tiedosto. Ladattu omalle koneelle 26.1.2006.
- Haggrén, Georg & Jansson, Henrik 2004: New Light on the Colonisation of Nyland/Uusimaa. *Ennen ja nyt –historian tietosanomat* 4/2004. <<http://www.ennenjanyt.net/4-04/haggren.html>>. Käytetty 6.8.2005.

Arkistolähteet

- Alopaeus, Harry 1975: Manu Törösen ilmoitus Lapurin salmesta löydetystä saviruukusta. Museovirasto, Arkeologian osasto, Meriarkeologian yksikön arkisto. Helsinki.
- Enqvist, Johanna 2004: *Karjalaista keramiikkaa slaavilaiseen tyyliin – näkökulma historialliseen keramiikkatyyppeihin*. Pro gradu –tutkielma. Helsingin yliopisto, Kulttuurien tutkimuksen laitos, Arkeologian oppiaine.
- Gaimster, David 1998: Lapuri Wreck. Kirje Merimuseolle 4.6.1998. Museovirasto, Arkeologian osasto, Meriarkeologian yksikön arkisto. Helsinki.
- Hölttä, Maria 1992: *Lapurin kenttätutkimusprojekti 1992*. Tutkimusraportti. Museovirasto, Arkeologian osasto, Meriarkeologian yksikön arkisto. Helsinki.
- Hölttä, Maria 1993b: *Violahden Lapurin hylky. Kenttätutkimusraportti 1993*. Tutkimusraportti. Museovirasto, Arkeologian osasto, Meriarkeologian yksikön arkisto, Helsinki.
- Hölttä, Maria & Peltonen, Karim 1992: *Lapuri-projektin maainventointi. Lapurin saaren ja sen lähiympäristön inventointi 18.–21.9.1992*. Tutkimusraportti. Museovirasto, Arkeologian osasto, Meriarkeologian yksikön arkisto. Helsinki.
- Kenttämuistiinpanot Lapurin tutkimuksista vuonna 1992. Museovirasto, Arkeologian osasto, Meriarkeologian yksikön arkisto. Helsinki.
- Maaranen, Päivi 1993: *Kivianalyysi Lapurin ja Mulanin hylkyjen kivitäytteestä*. Raportti. Museovirasto, Arkeologian osasto, Meriarkeologian yksikön arkisto. Helsinki.
- Törönen, Manu 1976: 15.1.1976 päivätty Lapurin hyllyn löytöilmoitus liitekarttoineen. Museovirasto, Arkeologian osasto, Meriarkeologian yksikön arkisto. Helsinki.
- Zetterberg, Pentti 2000: Lapurin dendrokronologia. Kirje Fredrik Koivusalolle 20.3.2000. Museovirasto, Arkeologian osasto, Meriarkeologian yksikön arkisto. Helsinki.
- Zetterberg, Pentti 2003: Re: Moi Hylkysaaresta. Sähköposti Maija Fastille 16.9.2003. Museovirasto, Arkeologian osasto, Meriarkeologian yksikön arkisto. Helsinki.
- Zetterberg, Pentti 2004: Virolahti Lapuri. Tiedonanto Lapurin hyllyn lustoajoituksista keväällä 2004. Museovirasto, Arkeologian osasto, Meriarkeologian yksikön arkisto. Helsinki.

Painetut lähteet

- FMU = Finlands medeltidsurkunder I. – 1400. Samlade och i tryck utgifna af Finlands Statsarkiv genom Reinh. Hausen 1910.
- REA = Registrum Ecclesie Aboensis eller Åbo Domkyrkans Svartbok. Facsimile version with additions to the 1890 edition. Published by the state archives of Finland. Jyväskylä 1996.

Kirjallisuus

- Alopaeus, Harry 1985: Virolahden myöhäisrautakautinen alus. *Suomen Museo* 1984, 117–120.
- Alopaeus, Harry 1988: Der Schiffsfund von Lapuri Finnland. *Deutschen Schifffahrtsarchivs* 11, 21–34.
- Alopaeus, Harry 1995: Aspects of the Lapuri find. *Shipsshape. Essays for Ole Crumlin-Pederssen*. Roskilde, 127–134. [sama artikkeli julkaistu 1997 myös Nordic Underwater Archaeology internetsivuilla <<http://www.abc.se/~m10354/publ/lapuri.htm>>]
- Alvik, Riikka 2002: Nauvon keskiaikainen haaksirikkopaikka. *Icomos* 4/2002, 56–61.
- Alvik, Riikka & Haggrén, Georg 2003: Keskiaikainen haaksirikkopaikka Nauvon ulkosaaristossa. *SKAS* 2/2003, 18–27.
- Asplund, Henrik 2004: Problems of Pre-Roman Iron Age radiocarbon dating – an example from SW Finland. *Fenno-Ugri et Slavi 2002. Dating and Chronology. Museoviraston arkeologian osaston julkaisuja N:o 10*, 9–14.
- Bowman, Sherridan 1995: *Interpreting the past. Radiocarbon dating*. Avon.
- Breide, Henrik 1995: Itinerariet. Det historiska domentet – en översikt. *Kung Valdemars segelled*. Stockholm, 11–23.
- Carpelan, Christian & Kankainen, Tuovi 1990: Radiocarbon Dating of a Subrecent Saami Winter-Village Site in Inari, Lapland, Finland. A Preliminary Account. *PACT* 29, 357–370.
- Carpelan, Christian & Jungner, Högne & Mejdahl, Vagn 1996: Dating of a Sub-recent Saami

- Winter-Village Site near Inari, Finnish Lapland. A Preliminary Account. *PACT* 36, 9–26.
- Edgren, Torsten 1993: Den förhistoriska tiden. *Finlands historia* 1. Ekenäs, 9–270.
- Edgren, Torsten 1995a: Kyrksundet i Hitis. Ett arkeologisk forskningsprojekt kring en av ”det danska itinerariets” hamnar i sydvästra Finlands skärgård. *Budkavlen* 74, 49–66.
- Edgren, Torsten 1995b: ”...De Aspø usque Ørsund.vi. Inde usque Hangethe.iij...”. An archaeological research project concerning one of the harbours in Finland’s south-western archipelago referred to in ”the Danish itinerary”. *Shiphape. Essays for Ole Crumlin-Pederssen*. Roskilde, 203–212.
- Edgren, Torsten 1997: Varhaisia saviastioita Dragsfjärdin Purunpään vesiltä. *Nautica Fennica* 1997, 26–34.
- Edgren, Torsten 2000: The Eastern Route: Finland in the Viking Age. In William W. Fitzhugh & Elisabeth I. Ward (eds.) *Vikings. The North Atlantic Saga*. Washington, 103–115.
- Eenilä, Jukka 1991: Keskiajan merenkulusta Itäisellä Suomenlahdella. *Suomen Museo* 1991, 47–76.
- Enqvist, Johanna 2005: Rautakauden tyypin keramiikka – rautakautinen keramiikkatyypipikö? *Arkeologipäivät 2004. Muinaisjännösten suojelun ja tutkimuksen yhteensovittaminen – Uutta rautakauden tutkimuksessa*, 95–102.
- Gaimster, David R. M. 2000: Hanseatic Trade and Cultural Exchange in the Baltic circa 1200–1600: Pottery from Wrecks and Harbours. *Schutz des Kulturerbes unter Wasser. Veränderungen europäischer Lebenskultur durch Fluß- und Seehandel. Beiträge zur Ur- und Frühgeschichte Mecklenburg-Vorpommern*, Bd. 35. Lübstorf, 237–247.
- Gardberg, C. J. 1981: Kaupunkilaitos keskiajalla ja uuden ajan alussa. *Suomen kaupunkilaitoksen historia 1. Keskiajalta 1870-luvulle*. Helsinki, 9–49.
- Haggrén, Georg 2005: Arkeologiska undersökningar på en medeltida bytomt i Köklax, Esbo. *Nordenskiöld-samfundets tidskrift* 65, 83–101.
- Haggrén, Georg & Jansson, Henrik & Pihlman, Aki 2003: Snappertunan Kulläkersbacken: unohtunut tutkimuskohde unohtetulla alueella. *Muinaistutkija* 3/2003, 13–24.
- Halme, Risto 1984: Meriarkeologia. *Historiallisen ajan arkeologia Suomessa – Den historiska tidens arkeologi i Finland. Turun maakuntamuseon raportteja* 6, 131–139.
- Halme, Risto 1985: Itäinen Suomenlahti vedenalaisena tutkimusalueena. *Merenkulkua Itämerellä 1700-luvulla. Seminaari Kotkassa 5.–6.8. 1983. Kymenlaakson maakuntamuseon julkaisuja* n:o 4, 42–56.
- Herrala, Raija 2005: Helga, tumma kaunotar. Vehmassalmen viikinkivene lipui vesille. *Arkeologia NYT! Arkeologi NU!* 3/2005, 23–25.
- Hiekkänen, Markus 1994: *The Stone Churches of the Medieval Diocese of Turku. A Systematic classification and chronology*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 101.
- Hiekkänen, Markus 2003: Viipurin lääni – rautakaudesta keskiaikaan. *Viipurin läänin historia 1. Karjalan synty*. Jyväskylä, 475–504.
- Hiekkänen, Markus 2004: Ruotsin Karjalan keskiaikaiset kirkot. *Viipurin läänin historia 2. Viipurin linnaläänin synty*. Lappeenranta, 186–189.
- Hölttä, Maria 1993a: Virolahden viikinkiaikainen hylky 1992 tutkimusten valossa. *Kymenlaakson museotiedote* 1/1993, 6–9.
- Jansson, Henrik 2004: Historiallisen ajan arkeologiaa Suomen eteläkärjessä. Hangon Gunnarsängenin tutkimukset vuosina 2003 ja 2004. *SKAS* 4/2004, 38–43.
- Jokipii, Mauno 1985: Suomen vanhimmista kaupungeista ja Itämeren piirin kaupunkijärjestelmästä keskiajalla. *Suomen Museo* 1985, 37–84.
- Jokipii, Mauno 2002: Ledung-laitos – ristiretken tekoväline. *Suomen Museo* 2002, 47–96.
- Kallioinen, Mika 1999: *Turun sataman historia*. Bibliotheca Historica 59. Helsinki.
- Kallioinen, Mika 2000: Koggit Koroisissa, tavara-aitat Aurajoella. *Kauppias, kaupunki, kruunu. Turun porvareijhteisö ja talouden organisaatio varhaiskeskiajalta 1570-luvulle*. Jyväskylä, 37–48.
- Kaukiainen, Yrjö 1970: *Virolahden historia I. 1850-luvulle*. Lappeenranta.
- Kaukiainen, Yrjö 1974: Viipurin läänin ruotsalaisasutuksen synty varhaiskeskiajalla. *Historiallinen aikakauskirja* 1974, 105–125.
- Kaukiainen, Yrjö 1988: Hansakauppa ja Suomi. *Itämeren alueen esihistoria ja keskiaika. Seminaari Kotkassa 1.–3.8.1985. Kymenlaakson maakuntamuseon julkaisuja N:o 7*, 115–127.
- Kaukiainen, Yrjö 2004: Suomenlahden ”seprakaupan” juuret. *Viipurin läänin historia II. Viipurin linnaläänin synty*. Lappeenranta, 49–51.
- Kivikoski 1940: Svenskar i österled under 500-talet. *Finskt Museum* 1939, 1–11.

- Koivusalo, Fredrik 1996: *Rus-projekti. Yritys ymmärtää viikinkiajan laivanrakentajaa ja merenkulkijaa*. Vaasa.
- Korpela, Jukka 2004: *Viipurin läänin historia II. Viipurin linnaläänin synty*. Lappeenranta.
- Luukko, Armas 1954: *Pohjoispohjanmaan ja Lapin keskiaika sekä 1500-luku. Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin historia 2*. Oulu.
- Magnus, Olaus 1909: *Historia om de nordiska folken*. Stockholm [alkuperäisjulkaisu 1555: *Historia de Gentibus Septentrionalibus*. Romae.]
- Miettinen, Arto 2002: Relative Sea Level Changes in the Eastern Part of the Gulf of Finland during the Last 8000 Years. *Annales Academiae Scientiarum Fennicae Geologica-Geographica*, 162.
- Miettinen, Timo 1988: Viikinkien reittejä Suomenlahden pohjoisrannikolla. *Itämeren alueen esihistoria ja keskiaika. Seminaari Kotkassa 1.–3.8. 1985. Kymenlaakson maakuntamuseon julkaisuja n:o 7*, 95–113.
- Miettinen, Timo 1993: Saaristossako tyhjää? – uudet löydöt muuttamassa voimakkaasti Kymenlaakson saariston esihistoriallista kuvaa. *Kymenlaakson museotiedote 1/1993*, 2–5.
- Miettinen, Timo 1998: *Kymenlaakson esihistoriaa. Kymenlaakson maakuntamuseon julkaisuja n:o 26*.
- Niitemaa, Vilho 1964: Suomen keskiaikaiset luonnonsatamat. *Turun historiallinen arkisto XVII*, 21–64.
- Nordman, C. O. 1940: Medeltidskyrkogården i Hitis. *Finskt Museum 1939*, 12–27.
- Päiviö, Raimo 1988: Merellisten yhteyksien vaikutus Kaakkois-Suomen kansankulttuuriin. *Itämeri kulttuurivaikutteiden väljänä. Seminaari Kotkassa 31.7.–2.8.1986. Kymenlaakson maakuntamuseon julkaisuja N:o 10*, 39–51.
- Rinne, Juhani 1905: Keskiaikainen kivisakasti Virolahdelta. *Suomen Museo 1905*, 92–96.
- Rosén, Ragnar 1936: *Vehkalahden pitäjän historia 1: Suur-Vehkalahden asutus- ja aluehistoria n. vuoteen 1610*. Vehkalahti.
- Rosén, Ragnar 1945: ”Kolmas ristiretki Suomeen”. Tapahtumia ja taustaa. *Historiallinen aikakauskirja 1945*, 1–22.
- Rosén, Ragnar 1953: Kotkan esivaiheet. *Kotkan historia 1*. Helsinki, 1–90.
- Rosén, Ragnar 1960: Kymijoen suuseudun asutushistoriaa. *Kymin historia 1*. Kouvola, 85–135.
- Roslund, Mats 2001: *Gäster i huset. Kulturell överföring mellan slaver och skandinaver 900 till 1300*. Skrifter utgivna av Vetenskapssocieteten i Lund 92. Lund.
- Saksa, Aleksandr – Uino, Pirjo – Hiekkänen, Markus 2003: Ristiretkiaika n. 1100–1300 jKr. *Viipurin läänin historia 1. Karjalan synty*. Jyväskylä, 383–474.
- Salo, Unto 1982: Suomen kaupunkilaitoksen syntyjuuria ja varhaisvaiheita. *Historiallinen arkisto 78*, 7–98.
- Salo, Unto 1984: Kaupunkilaitoksen esivaiheita Suomessa. De tidigaste skedena i den finska stadsbebyggelsen. *Historiallisen ajan arkeologia Suomessa – Den historiska tidens arkeologi i Finland. Turun maakuntamuseon raportteja 6*, 8–25.
- Suhonen, Veli-Pekka 2006. Viipurista länteen ja Kymenkartanosta itään – Huomioita Viipurin voutikunnan 1300-luvun hallintokeskuksista. *SKAS 1/2006*, 3–10.
- Tallgren, A.M. 1918: Muutamia uusia muinaislöytöjä ja kaivauksia. *Suomen Museo 1918*, 16–24.
- Tvauri, Andres 1997: Loode-Vene päritolu slaavi keraamika Eestis 11.–16. sajandil. (Summary: Slavic pottery in Estonia in the 11th–16th centuries). *Eesti Arheoloogia Ajakiri 4 /2*, 91–119.
- Tvauri, Andres 2005: Eesti hilisrauaaja savinõud. (Summary: Latest Iron Age Pottery in Estonia). *Muinaisaja teadus 16*. Tartu–Tallinn.
- Törönen, Manu 2002: Sukellusharrastuksen satoa. *Säkkijärveltä Kylmälään, Wäkewästä Törösiin*. Saarijärvi.
- Uino, Pirjo 1997: *Ancient Karelia. Archaeological Studies. – Muinais-Karjala. Arkeologisia tutkimuksia*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 104.
- Uino, Pirjo 2003: Viikinkiaika n. 800–1100 jKr. *Viipurin läänin historia 1. Karjalan synty*. Jyväskylä. 313–382.
- Vilkuna, Kustaa 1964: *Kihlakunta ja häävuoode. Tutkielmia suomalaisen yhteiskunnan järjestyksen vaiheilta*. Keuruu.

- Vilkuna, Janne 1999: Suomen esihistoriallisen ajan veneet – Finska båtar från förhistorisk tid. *Människor och båtar i Norden. Sjöhistorisk årsbok 1998–1999*. Borås, 256–267.
- Westerdahl, Christer 1990: The Maritime Itinerary of the Tax Register of King Valdemar Sejr of Denmark. *Deutsches Schiffahrtsmuseum* 13, 325–375.
- Westerdahl, Christer 1998: Hamnar – förenar människor på land och vatten. *Marinarkeologisk Tidskrift* 3/1998, 4–7.

SUMMARY

The Lapuri wreck in Virolahti – its dating and connections with local settlement history

In the mid-1970s, Finland's oldest wreck of a sailing vessel was discovered at Virolahti in the eastern part of the Gulf of Finland. Dated to the Viking Age in the initial research, the wreck was named after the nearby island of Lapuri. Subsequent radiocarbon dating and the ceramics in the cargo of the vessel have altered the date to the Middle Ages. The wreck was previously associated with the eastward route of the Vikings which was assumed to have passed along the northern coast of the Gulf of Finland. The wreck has now been dissociated from this context of the Vikings' eastward route. As a result of the new date, the medieval wreck has remained only an isolated find on the coast at Virolahti, without any actual connection with local history. The present article seeks to present a more precise date for the wreck based on a combination of its radiocarbon datings, to link the vessel with the history of the region where it was discovered, and to discuss its possible origin and use.

Calibration and compined dating of the three youngest caulking datings date the ship to the 13th century, with an emphasis on the last quarter of the century (Figs. 5-6). The dating is equivalent with the dating of the proto-stoneware jug found from the wreck (Fig. 8b). The wreck lies in a natural harbour just outside a bay in the vicinity of which there was a manor in the 14th century (Fig. 10). The earliest historical document mentioning Virolahti (Virfax in Swedish) dates from 1336. It is a letter written by the bailiff of the Viborg castle in which he grants the burghers of Tallinn the right to trade in the *civitas* of Virolahti. There have not been towns in Virolahti in the Middle Ages or later. The term *civitas* must have meant the manor or a marketplace operating under the control of the manor. This makes the Lapuri strait a good candidate for the marketplace mentioned in the letter.

The origin of the wreck is unknown. Earlier researchers have assumed that the vessel must have been built somewhere outside Finland, because it is made of oak. The use of oak does not, however, exclude a domestic origin. Several alternative hypotheses of the origin of the vessel can be based on its structural details, on the finds of various objects, and the historical development of the find area, pointing to different areas of the Baltic region. The problem of the origin can possibly be solved in the future, if the dendrochronological samples taken from the wreck can be connected with the dendrochronological curves of some particular area. The question of origin is tied up with the use of the ship in warlike activities, in the colonization of the area by Swedish immigrants, or whether it was just an ordinary late 13th-century vessel.